

UNIVERZITA KARLOVA
Pedagogická fakulta
Katedra primární pedagogiky

PROMĚNA POHLEDU NA DÍTĚ A DĚTSTVÍ V LETECH 1948 – 1989

PERCEPTION CHANGES OF THE VIEW OF CHILDREN AND CHILDHOOD FROM 1948 TO
1989

Bakalářská práce

Eliška Vondrysová

Vedoucí bakalářské práce: doc. PhDr. Jana Uhlířová, Csc.

Studijní program: Specializace v pedagogice

Studijní obor: Učitelství pro mateřské školy

2018

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma Proměna pohledu na dítě a dětství v letech 1948 – 1989 vypracovala pod vedením vedoucího bakalářské práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále prohlašuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 18.4.2018

Podpis autora

Poděkování

Chtěla bych poděkovat doc. PhDr. Janě Uhlířové CSc. za vedení této práce, za podnětné připomínky a čas, který mi věnovala. Dále bych chtěla poděkovat jednotlivým dotazovaným, bez kterých by nikdy nemohla vzniknout praktická část této bakalářské práce.

Anotace:

Bakalářská práce pojednává o proměnách pohledu na dítě a dětství v letech 1948-1989. Teoretická část je zaměřena na politickou situaci, legislativu, pojem dítě a dětství a péči o dítě a jeho výchovu během let 1948 - 1989. Praktická část nás seznamuje s vývojem rodiny a mateřských školek na základě vzpomínek pamětníků v letech 1948 – 1989.

Klíčová slova:

dítě, dětství, postavení dítěte v rodině, postavení dítěte ve společnosti, výchova v socialistickém Československu

Annotation:

The thesis deals with changes of perception of child and childhood from 1948 to 1989. The theoretical part discusses the political situation, the legislation, the perception of child and childhood and child care and its education during 1948-1989. The practical part is focused on the development of family and nursery during 1948-1989.

Key words:

child, childhood, child's position in the family, child's position in the society, socialistic education in Czechoslovakia

Obsah:

Úvod	7
Cíl práce	8
Metody	9
I. Teoretická část	10
1 Politický kontext	10
1.1 Politická situace v 50. letech na území ČSSR	10
1.2 Politická situace v 60. letech na území ČSSR	11
1.3 Politická situace v 70. letech na území ČSSR	14
1.4 Politická situace v 80. letech na území ČSSR	16
2 Pojem dítě a dětství napříč lety 1948 – 1989	17
2.1 Pedagogický slovník (Jan Průcha, Eliška Walterová, Jiří Mareš).....	17
2.2 Vývojová psychologie (Marie Vágnerová).....	17
2.3 Pedagogický slovník (Bohumír Kujal a spol.)	18
2.4 Velký psychologický slovník (Helena Hartlová, Pavel Hartl)	18
2.5 Pedagogická encyklopedie (Jan Průcha a kol.)	18
3 Legislativa k dítěti a rodině v letech 1948 – 1989	19
3.1 Zákon O základní úpravě jednotného školství (1948)	19
3.2 Československo. Zákon o školské soustavě a vzdělávání učitelů (1953)	19
3.3 Vyhláška o mateřských školách, společných zařízeních jeslí a mateřské.....	
školy a dětských útulcích (1980)	20
3.4 Zákon o rodině (1963)	21
3.4.1 Hlava první - Rodičovská zodpovědnost	21
3.4.2 Hlava druhá - Výchovná opatření	22
3.4.3 Hlava třetí – Určení rodičovství	22
4 Péče o dítě a jeho výchova	23
4.1 Dítě v rodině	23
4.2 Proměna české MŠ	24

II. Praktická část	37
5 Období 1943 – 1960	37
5.1 otázky k okruhu rodina	38
5.2 otázky k okruhu mateřská škola	39
5.3 otázky k okruhu mé dětství x mých dětí, vnoučat.....	43
6 Období 1970 – 1989	45
6.1 otázky k okruhu rodina	45
6.2 otázky k okruhu mateřská škola	46
6.3 otázky k okruhu mé dětství x mých dětí, vnoučat	46
7 Porovnávání období 1943 - 1960 x 1970 – 1989	47
8 Závěr.....	49
9 Literatura	51
10 Seznam příloh	53

Úvod

Pohled na dítě a dětství prošel ve 20. století velkou proměnou. Tuto proměnu chce autorka sledovat ve své bakalářské práci a to jak v rovině rodiny i institucí rozvíjejících dítě předškolního věku.

Období 1948 - 1989 charakteristické proměnou demokracie v další totalitu je poplatné těsným svázáním s názory sovětských teoretiků na význam předškolního dítěte a dětství. Proto je nezbytné, aby charakteristika proměny pohledu na dítě byla nahlížena na pozadí obecné historie.

Práce je rozdělena na část teoretickou a praktickou. První část - teoretická, uvádí politický kontext, za jakých podmínek školství fungovalo. Dále dochází k vymezení pojmu dítě a dětství. Následně budou zmíněny legislativy, o které se školství opíralo a jako poslední bod, péče o dítě a jeho výchovu.

Druhá část - praktická je postavena na dotaznících vyplněných pamětníky. Otázky se zaměřovaly na jejich autentické vzpomínky z dětství.

Cíl práce

Cílem bakalářské práce je zjistit, zda se během 41 let udála změna v pohledu na dítě a dětství. Ať v rodinném kruhu nebo v prostředí mateřských škol. Za tímto účelem byly formulovány tyto výzkumné otázky:

- 1) Jak probíhala výchova předškolního dítěte v rodině během let 1948 - 1989?*
- 2) Jak probíhala výchova dítěte mimo rodinu během let 1948 - 1989?*
- 3) Jaké byly základní faktory změny pohledu na dítě a dětství?*
- 4) Potvrdilo dotazníkové šetření to, co jsme se dozvěděli z teorie? (na základě odpovědí pamětníků)*

Metody

Předvýzkum

Předvýzkum zkusíme na malém počtu lidí. Zjišťujeme, zda výzkumný nástroj funguje, popřípadě jak. Zkoumáme, jestli dotazovaní rozumí pokynům, položených otázkám, na které chceme odpovědi a jsou - li dotazovaní ochotni zúčastnit se výzkumu. (Gavora, 2010, str. 84)

V této práci byl předvýzkum použit ke zjištění vhodnosti otázek k danému tématu. (příloha 11)

Historicky orientovaný výzkum

„V oblasti pedagogiky je zaměřen na zkoumání minulého vývoje edukačních jevů. Americký pedagog Cates (1985) je vymezuje takto (s. 104): Historický výzkum v pedagogice se provádí za tím účelem, aby se zkoumáním minulosti dosáhlo lepšího porozumění současných jevů. Objasnění kontinuity vývoje a zdrojů vývoje z minulosti umožňuje odhalovat příčiny působící v současnosti.“ (Průcha, 1995, str. 28)

V této práci byl historicky orientovaný výzkum použit na celou teoretickou část.

Dotazník

Dotazník je způsob písemného kladení otázek a získávání písemných odpovědí. (Gavora, 2010, str. 121) Je to výzkumný a diagnostický prostředek ke shromažďování informací. (Průcha, Walterová, Mareš, 2009, str. 58) Podstatou je soubor otázek nebo výroků, které mají promyšlenou strukturu k danému tématu. Objektivnost získaných výsledků závisí významně na formulaci otázek a způsobu zadávání dotazníku. Využití dotazníku pro výzkum a praxi je široké. Často dochází ke zkresleným interpretacím v důsledku nesprávné formulaci otázek. Mohou být tři typy otázek - uzavřené, polouzavřené, otevřené.

V této práci byl dotazník použit ke zjištění informací, jak v období 1948-1989 fungovala rodina, školské zařízení a porovnání této doby s dnešní.

I. Teoretická část

1. Politický kontext

Vládní krize 20. února 1948 otevřela cestu ke komunistickému převzetí moci. Domnění, že prezident Beneš vyhlásí předčasné volby, se nevyplnilo. 25. února 1948 se uskutečnil komunistický převrat, kdy Beneš pod nátlakem KSČ přijal demisi a jmenoval novou vládu komunistů na základě návrhu Gottwalda. Tím začal počátek komunistické totality, který trval přes 40 let.

„Symbolickou tečkou za zanikající československou demokracií se stala dosud nevyjasněná smrt populárního ministra zahraničních věcí Jana Masaryka, jehož tělo bylo objeveno pod okny jeho služebního bytu v Černínském paláci 10. března 1948. Rezignovaný prezident Edvard Beneš se stáhl do soukromí a v červnu 1948 abdikoval, zemřel v září téhož roku.“ (Uhlířová, 2015, str. 9)

1.1 Politická situace v 50. letech na území ČSSR

V padesátých letech ve světě začíná studená válka – blokové uspořádání Západ (demokratický) x Východ (blok komunistických států). V ČSR začala sovětizace politiky a kultury za působení sovětských poradců. Znárodnění průmyslu přinášelo konec živnostníkům, firmám a soukromému sektoru. Vzniká centrální plánované hospodářství.

Hospodářství bylo řízeno na základě RVHP (Rada vzájemné hospodářské pomoci). S centrálním plánováním z Moskvy, Československo bylo určeno jako zbrojnice socialistického tábora. 6. října 1949 byl přijat zákon na ochranu lidově demokratické republiky, který umožnil stíhání „nepřátel lidově – demokratického režimu“ a také umožnil politické procesy.

„ Procesy postihly na 280 000 osob, jen do roku 1952 bylo vyneseno 232 rozsudků smrti. Dalším nástrojem teroru se staly tzv. Tábory nucených prací (TNP), jejichž branami prošlo jenom do roku 1954 na 80 000 osob. Tento brutální tlak vyústil v absolutní kontrolu společnosti. Hlavními nástroji dohledu se staly Sbor národní

bezpečnosti (SNB) a Státní bezpečnost (StB), jejíž brutální vyšetřovací metody dokonce přesáhly metody gestapa.“ (Uhlířová, 2015, str. 11)

V roce 1955 se Československo stalo součástí Varšavské smlouvy (Vojenský pakt východního bloku, byl protiváhou západu a jejich NATO). Po smrti Stalina v roce 1953 přišla částečná změna politického kurzu. Prezidentem se stal Antonín Zápotocký a tajemníkem KSČ Antonín Novotný.

„V létě roku 1953 proběhla měnová reforma, která sice zrušila přidělový systém a zavedla jednotné maloobchodní ceny, na druhé straně však podstatně znehodnotila vklady a úspory a vedla ke vzrůstu životních nákladů.“ (Uhlířová, 2015, str. 11) V roce 1956 se konal XX. sjezd KSSS, kde Nikita Sergejevič Chruščov (nástupce Stalina) odhalil kult Stalinovy osobnosti, snažil se zmírnit poměry.

1.2 Politická situace v 60. letech na území ČSSR

V šedesátých letech docházelo ke krizi komunismu, odvracel se od stalinismu a snažil se o nový směr. 1960 vznikla nová socialistická ústava. *„Stát byl přejmenován na Československou socialistickou republiku (ČSSR).“ (Uhlířová, 2015, str. 12)*

Docházelo k reformě komunismu. Pokoušelo se o „reálný socialismus“, to znamená, povolit prvky tržního hospodářství. Ředitelem ekonomického ústavu UV KSČ byl Ota Šik, který spolu s dalšími ekonomy navrhoval sloučení socialistického plánování s působením tržních mechanismů. *„Ekonomická reforma však nebyla možná bez reformy politické, ta přišla současně s postupnou generační výměnou v polovině 60. let v podobě snahy po všeobecné liberalizaci.“ (Uhlířová, 2015, str. 13)*

V roce 1965 došlo k částečnému tržnímu hospodářství, bylo povoleno živnostenské podnikání. Demokratizace hospodářství inspirovala demokratizaci politickou a kulturní.

Vzniká nová vlna generace umělců (Jiří Suchý, Jiří Šlitr), česká filmová vlna (režiséři Miloš Forman, Jiří Menzel), drama (Václav Havel), literatura (Ludvík Vaculík, Bohumil Hrabal, Milan Kundera). V roce 1967 se konal IV. sjezd československých spisovatelů, kde vystoupili Václav Havel, Ludvík Vaculík s tvrdou kritikou poměrů ve společnosti.

V lednu roku 1968 došlo ke shromáždění členů Ústředního výboru KSČ, kde si většina přála odstoupení Novotného a usilovali o hospodářskou přeměnu a uvolnění poměrů. Po této schůzi byl Novotný zbaven funkce generálního tajemníka KSČ a na jeho místo nastoupil Alexandr Dubček, který patřil mezi reformní komunisty a snažil se o demokratizaci společnosti. Spolupracoval s Otou Šikem, Josefem Smrkovským, Zdeňkem Mlynářem a Eduardem Goldstückerem.

V březnu 1968 byl založen Klub angažovaných nestraníků, kteří podporovali Dubčeka a snažili se vybudovat tzv. „socialismus s lidskou tváří“. Pod tlakem reformistů Antonín Novotný odstoupil 30. března i z funkce prezidenta, byl nahrazen armádním generálem Ludvíkem Svobodou. Josef Smrkovský byl v dubnu zvolen předsedou Národního shromáždění, Oldřich Černík předsedou vlády a Dubček zůstává předsedou UV KSČ. Vláda přijala Akční program KSČ (program reformy socialismu), což znamenalo obnovit občanské svobody, svobodu kultury a tržního podnikání, zbavit školství ideologie. Bohužel chyběla politická pluralita a tak se snažili postupně obnovit sociálně demokratickou stranu.

Tuto změnu politiky přivítala celá společnost, avšak navzdory tomu se našli konzervativní komunisti, kteří byli odpůrci těchto změn. Vyhržovali zásahem SSSR. V květnu v Moskvě vzniká Brežněvova doktrína, ve které je zmíněno, že obrana socialismu v ČSSR je společným zájmem východního bloku, tak si Brežněv nárokoval vpád do země, kde by hrozilo takové „nebezpečí“ jako odklonění od socialismu ke kapitalismu.

Mezitím u nás v červnu 1968 vystupují umělci, Ludvík Vaculík nechal otisknout v Literárních listech výzvu Dva tisíce slov, která patří dělníkům, zemědělcům, úředníkům, vědcům, umělcům a všem. Je to výzva na podporu Dubčeka, obrodného procesu a kritika neostalinistů. Tato výzva obíhala jako petice. Toto období od ledna roku 1968 do srpna roku 1968 se nazývá Pražské jaro.

Konzervativní komunisté se báli o ztrátu moci, a tak sepsali zvací dopis. Pozvání vojsk Varšavské smlouvy na obranu komunismu proti kontrarevoluci. Tento dopis sepsali Alois Indra, Drahomír Kolder, Oldřich Švestka, Vasil Biřák a Antonín Kapek. Na to Moskva reagovala schválením invaze do ČSSR 18. srpna.

Pražské jaro skončilo okupací Československa, které se uskutečnilo v noci z 20. na 21. srpna (na invazi se podíleli vojska zemí SSSR, Maďarska, Bulharska, Polska a NDR). Neostalinisté ji nazvali „bratrskou pomocí“. 21. srpna bylo Pražské jaro poraženo sovětskou invazí, i když se lidé pokoušeli o vzdor a Dubček nechtěl odstoupit. Tato invaze si vyžádala 90 obětí a nakonec byli Dubček, Smrkovský, Černík a další odvezeni do Moskvy. Zde byli donuceni stvrdit podpisem Moskevský protokol, který legitimoval okupaci a potvrdil schválení „bratrské“ invaze. Nepodepsal pouze František Kriegel, Dubčeka a ostatní se podařilo zlomit.

Zároveň s moskevskými jednáními zasedal narychlo svolaný sjezd XIV. KSČ, který se konal v Praze - Vysočanech, který potvrdil legitimitu doposud zvolených orgánů komunistické strany. Úsilí, které vynaložili na československou reformu, skončilo pohromou. V říjnu 1968 byly schváleny dva zákony Národním shromážděním.

Prvním byl zákon o pobytu sovětských vojsk na československém území (zůstalo zde 75 000 sovětských vojáků). Druhým byl ústavní zákon o československé federaci, tímto zákonem byla zřízena Česká socialistická republika a Slovenská socialistická republika. V listopadu 1968 proběhlo zasedání ÚV KSČ, na němž získali převahu komunisté v čele s Vasilem Biřákem, kteří popírali politické reformy předchozího období. Kvůli této události se stalo pokračování tzv. polednové politiky Pražského jara nemožným cílem.

Někteří lidé se s tímto osudem nechtěli smířit, chtěli vyburcovat občany k aktivitě. To zapříčinilo, že se 16. ledna 1969 před Národním muzeem v Praze na protest proti okupaci upálil student Filosofické fakulty Univerzity Karlovy Jan Palach. Později ho následovali další Jan Zajíc a Evžen Plocek. Svým činem chtěli předat poselství, aby se lidé nesmířili s okupací a zastavením reformy. Bohužel z nich komunistická propaganda udělala teatrální psychopaty.

K dalšímu protestu došlo díky mistrovství světa v ledním hokeji v březnu 1969, kdy ČSSR porazilo SSSR. Poté došlo k demonstracím v 69 městech Československa, kterých se účastnilo nad 500 000 lidí. Na některých místech došlo i k útokům na sovětské posádky.

Tyto události vedly k pádu prvního tajemníka KSČ Alexandra Dubčeka a jeho následníkem se stal Gustáv Husák. V dubnu 1969 začaly čistky v KSČ, byli zlikvidováni reformisté, lidé ve společnosti (věda, kultura, školství, hospodářství). Vrací se totalita.

1.3 Politická situace v 70. letech na území ČSSR

V sedmdesátých letech se slaví ideologická oslava porážky „kontrarevoluce“. Dochází k normalizaci, tzn. návrat konzervativního (stalinistického) komunismu. V prosinci 1970 bylo vydáno Poučení z krizového vývoje ve straně a vládě. *„Pražské jaro zde bylo otevřeně označeno za „kontrarevoluci“, jejímž cílem byla likvidace socialistického zřízení v Československu a invaze vojsk Varšavské smlouvy eufemisticky nazvaná „bratrskou pomocí“. Předpokladem úspěchu normalizace se stala výměna proreformních „kádru“ za „kádry“ regresivní až neostalinistické a celkové utužení režimu, na němž se výrazně podílela StB, jejíž počty se – oproti roku 1968 – téměř zdvojnásobily.“* (Uhlířová, 2015, str. 15)

Dále probíhali čistky ve stranách, nejdříve na vyšších postech, později i na nižších. Byly vytvářeny komise, které prověřovaly jednotlivé členy. Vyloučeno bylo na půl milionu členů. Postihy, které neslo vyloučení, bylo ztráta práce a nemožnost dalšího společenského uplatnění. Ti, kteří byli uznáni jako spolehliví, dostali novou stranickou legitimaci. Tyto prověrky trvaly až do jara roku 1971. Pokud lidé chtěli významné uplatnění ve společnosti a případný kariérní postup museli se stát členy KSČ. Panovala totalita, cenzura a StB, lidé žili ve strachu.

Gustáv Husák byl od roku 1975 – 1989 posledním komunistickým prezidentem a zároveň tajemníkem UV KSČ, fungovalo i SSM (Svaz socialistické mládeže). Dochází ke stavbám prvních jaderných elektráren (Dukovany, Jaslovské Bohunice), přehrady (Gabčíkovo na Dunaji), bytovým výstavbám (paneláková sídliště, družstevní výstavba). V tomto období byla prosazována populační politika, tzv. „Husákovy děti“. Rodiny dostávali velké příspěvky na děti, stát podporoval rodiny a porodnost (mateřská, přídavky, porodné). Studenti dostávali po ukončení školy umístěnku, kde budou pracovat (řešeno v rámci tzv. pracovní politiky). V tomto období také vznikl fenomén chalupářství. Lidé utíkají z nesvobodné atmosféry města na chalupu. Dochází ke

kritické situaci v ekologii (uhelné revíry, chemičky v severních Čechách, uhelné elektrárny).

Všichni se ale s touto politickou situací nesmířili, vznikl kulturní odboj (disent), patřili sem různí literáti, dramatici, inteligence této doby. Jejich snahou bylo rozložit režim nenásilnou formou. Šířili mezi sebou samizdatovou literaturu (protikomunistické tisky, západní literaturu). Snažili se komunikovat se zahraničním exilem. Scházeli se a přednášeli u perzekuovaných profesorů na bytě. Jedním z nich byl například Jan Patočka.

V roce 1975 byl přijat Závěrečný protokol v Helsinkách na Konferenci o bezpečnosti a spolupráci v Evropě, cílem bylo překonat studenou válku, zmírnit rozdíly mezi bloky. Vzešla zde výzva k dodržování lidských práv ve východním bloku a k vědecké a hospodářské spolupráci. Avšak u nás tato výzva k dodržování lidských práv nebyla zachována. Reakcí na to bylo vydání Prohlášení Charty 77 ve dnech 6. a 7. ledna 1977, které normalizační režim vyzývalo podle ustanovení KBSE k dodržování lidských a občanských práv a k umožnění otevřené demokratické diskuse ve společnosti.

„Mezi signatáře Charty patřili jak reformní komunisté a levicoví intelektuálové, tak pravicově a křesťansky orientované kruhy. Ve vztahu k veřejnosti reprezentovali Chartu 77 tři mluvčí. Prvními byli filozof Jan Patočka, dramatik Václav Havel a bývalý ministr zahraničních věcí ČSSR Jiří Hájek. Reakce komunistického režimu byla nebývale ostrá. V tiskovém orgánu ÚV KSČ - Rudém právu - vyšel 12. ledna 1977 rozsáhlý článek „Ztroskotanci a samozvanci“, v němž byli signatáři Charty 77 charakterizováni jako lidé z okraje společnosti, reakcionáři, trockisté, renegáti, agenti imperialismu atp.“ (Uhlířová, 2015, str. 17)

Mnoho signatářů Charty bylo vězněno, ostatní byli různě utlačováni. Někteří signatáři odvolali svůj podpis pod nátlakem StB nebo dokonce začali spolupracovat. Proto v dubnu roku 1978 založili Václav Havel, Jiří Dienstbier st. a další VONS (výbor na ochranu nespravedlivě stíhaných). Tento výbor pomáhal rodinám, které byly znevýhodněny například politickou perzekucí člena rodiny. V roce 1977 byla Československou uměleckou obcí podepisována listina, která byla využita režimem jako tzv. Anticharta. Tuto listinu podepsali například Jan Werich, Karel Gott, i když s tím

nemuseli souhlasit. Kvůli existenčním důvodům listinu podepsali. I přes všechny překážky Charta 77 stále fungovala a byla jako československé opoziční hnutí až do pádu komunistického režimu v roce 1989. Mezi další osobnosti, které podepsaly Chartu 77, patří například Jaroslav Seifert, Eliška Skřenková, Oldřich Liška.

1.4 Politická situace v 80. letech na území ČSSR

V osmdesátých letech stalinisté stárnou a režim vnitřně slábne. Starý Gustáv Husák je obklopen starými stalinisty, tzv. „gerontokracie“. Roste vliv disentu, opoziční hnutí chartistů, kteří otevřeně kritizovali režim a také vliv zahraničního exilu. Dále se zvyšuje vliv církve, která v čele s arcibiskupem a kardinálem Františkem Tomáškem kritizuje komunismus.

V roce 1985 se vůdcem SSSR stal Michail Sergejevič Gorbačov, byl generálním tajemníkem UV KSSS. Zavádí politiku glasnosti a perestrojky. V tomto směru šlo o informační otevřenost a přestavbu socialismu k tržnímu hospodářství. Dochází k nové vlně oteplení a uvolnění poměrů. V roce 1987 do funkce UV KSČ nastoupil Miloš Jakeš, který měl odlehčit Husákovi. Avšak byl neschopný, jeho vyjadřovací neschopnost a podprůměrná inteligence vedla k tomu, že se stal směšnou figurkou.

Rok 1989 vedl k sametové revoluci. V lednu proběhly demonstrace v souvislosti s 20. výročím upálení Jana Palacha, tzv. Palachův týden. Na to komunisté přijali zákon o ochraně veřejného pořádku. Umožňoval jim násilné potlačení demonstrací. Dále byl obnoven Klub za socialistickou přestavbu, který byl složen z bývalých reformních komunistů, kteří tlačili na Jakeše a Husáka. V červnu vyšel manifest Několik vět, petice, ve které žádali svobodu a demokracii. Tuto petici podepsalo asi 40 000 lidí. Další demonstrace se konaly u dalších výročí (21. srpna 20. výročí okupace Československa vojsky Varšavské smlouvy, pak 28. října 70. výročí vzniku samostatného Československa).

Komunistická strana se z posledních sil snažila zachránit režim a to tím, že StB začala zatýkat chartisty, redaktory Lidových novin. Dne 9. listopadu padla Berlínská zeď, symbolický rozpad blokového uspořádání. U nás se dnem zásadního zlomu stal 17. listopad 1989, kdy došlo k Sametové revoluci. Tento pochod iniciovali studenti DAMU a

další k výročí Jana Opletala. Povolená manifestace započala na pražském Albertově a měla vést až na Václavské náměstí. Avšak na Národní třídě se studenti setkali se zásahem Veřejné bezpečnosti a pohotovostního pluku SNB. 15 000 studentů zde bylo brutálně zbito a zraněno. „*Tato brutalita představovala poslední kapku, kterou přetekl pověstný pohár trpělivosti české veřejnosti.*“ (Uhlířová, 2015, str. 19)

18. listopadu se konala velká protestní stávková studentů vysokých škol, kterou vzápětí podpořili herci. 19. listopadu bylo ustanoveno v Činoherním klubu Občanské fórum (OF) v čele s Václavem Havlem a dále vyhlášená nová generální stávková na 27. listopadu. 29. listopadu zasedalo Federální shromáždění ČSSR, zde zrušili 4. článek ústavy o vedoucí úloze KSČ ve společnosti a článek 16 o výchově v duchu marxismu - leninismu. Tím se předznamenal konec vlády jedné strany po 41 letech totality. Alexandr Dubček vstal do čela Federálního shromáždění a 29. prosince se stal Václav Havel prezidentem ČSSR. Tyto události znamenaly zásadní zlom ve směřování Československa k demokracii. (Kuklík, 1999)

2. Pojem dítě a dětství napříč lety 1948 - 1989

2.1 Pedagogický slovník (Jan Průcha, Eliška Walterová, Jiří Mareš)

dítě - Lidský jedinec v životní fázi od narození do období adolescence. Dítě a dětství je popisováno a zkoumáno v řadě věd (psychologie, psychiatrie, sociologie, lékařské vědy aj.). Pedagogika se dítětem zabývá jako subjektem edukace, z těchto hledisek: 1. Vztah mezi vývojem dětí a možnostmi je vzdělávat. Zkoumají se závislosti mezi zráním psychických a tělesných funkcí a rolí žáka, kterou dítě v určitém věku přejímá. 2. Způsoby a obsah vzdělávání dítěte ve škol. edukačním prostředí.

dětství - Počáteční období životní dráhy každého jedince, začínající narozením a končící změnou dítěte v adolescenta (tj. asi ve věku 14-15 let). Jde o období intenzivního vývoje tělesného, intelektuálního, jazykového, emocionálního a sociálního, v jehož průběhu se formují rozhodující rysy osobnosti člověka. Na toto formování má zásadní vliv rodina, dále širší sociální prostředí a také školní prostředí.

2.2 Vývojová psychologie (Marie Vágnerová)

dítě – nebylo definováno v této publikaci

dětství – M. Vágnerová rozdělila dětství na šest období. Prvním obdobím je prenatální (trvá 10 lunárních měsíců). Druhé období - novorozenecké (přibližně 1 měsíc). Třetí období – kojenecké (zhruba od 1 měsíce do 1 roku). Čtvrté období – batolecí (od 1 roku do 3 let). Páté období – předškolní období (trvá od 3 do 6-7 let). Poslední, šesté období – školní věk (od 6-7 do 15 let).

2.3 Pedagogický slovník (Bohumír Kujal a kol.)

dítě – Období lidského věku před dospělostí, v širším slova smyslu věk dětský. Toto období je předmětem vědeckého studia z různých hledisek.

dětství – nebylo definováno v této publikaci

2.4 Velký psychologický slovník (Pavel Hartl, Helena Hartlová)

dítě – „*1 lidský jedinec v období od narození do 15 let; právně nezletilec => periodizace věková 2 -> egostav => analýza transakční*“ (Hartlová, Hartl, 2010, str. 105)

dětství – Jediná definice dětství v této knize je dětství šťastné – výchozí teze filozofie výchovy J. J. Rousseaua, v níž zdůraznil nutnost prožít šťastné dětství; postavil se tak proti tehdejšímu kasárenskému systému vzdělávání, slepé kázni a ponižování => filantropismus, století dítěte

2.5 Pedagogická encyklopedie (Jan Průcha)

dítě – „*Lze definovat jako tu část populace, která se nepodílí na žádné formě společenské reprodukce, vyznačuje se nezralostí, relativní bezmocností a závislostí na dospělých. Životně důležité aktivity představují hry, herní činnosti mají komplexní povahu a jsou oproštěny od funkčnosti typické pro nás dopřelé (Kraus, 2002). Existuje mýtus bezstarostného dětství. Víme však, že i toto období je plné starostí, problémů a povinností k vlastnímu i vnějšímu světu. Toto období je výrazně spjato s rodinným prostředím.*“ (Průcha a kol., 2009, str. 361)

dětství – „*Lze ze sociálního hlediska definovat jako první úsek vývoje člověka počínaje narozením a ukončený podle tradičního pojetí v 7. roce života (Jandourek, 2001). Horní hranice je však pojímána různě. Pomineme – li biologický konec období daný pubertou, pak z právního hlediska je to 15. rok, ze sociálního je to dáno možností vlastního odpovědného života. Podle mezinárodní Úmluvy o právech dítěte je dítětem každá*

lidská bytost mladší 18 let, pokud podle právního řádu, který se na dítě vztahuje, není zletilosti dosaženo dříve.“ (Průcha a kol., 2009, str. 361)

3. Legislativa k dítěti a rodině v letech 1948 - 1989

Tato část je zaměřena na zákony, které byly schváleny během období 1948 - 1989 a vztahovaly se na rodinu, dítě a školství. Níže budou popsány zákony, které se týkaly předškolního vzdělávání.

3.1 Zákon O základní úpravě jednotného školství (1948)

První zákon byl z roku 1948, zákon č. 95/1948 SB., O základní úpravě jednotného školství (Školský zákon). Tento zákon měl 2 části, v první se jednalo o Úvodní ustanovení a ve druhé části se jednalo pouze o Mateřskou školu. Zde bylo zmíněno, kým je mateřská škola zřízena (zemským školním úřadem), kde je zřízena (obce, závody), co má na starosti, jaký má být počet dětí v jedné třídě (nejméně 20, nejvýše 30 dětí). Do mateřské školy mohlo docházet pouze dítě, které je tělesně i duševně zdravé. V tomto zákoně byla také zmínka o povinnosti mateřských škol zajistit stravování. Výchovná péče byla bezplatná. Za určitých podmínek byla docházka pro děti od 5 let povinná. Ve výjimečných případech fungovala v MŠ tzv. nepřetržitá celodenní péče. Tato péče se vztahovala na děti, jejichž rodiče byli zaměstnaní po celý den, nebo pro špatnou dostupnost MŠ. Nepřetržitá celodenní péče trvala 10 hodin a byla upravena podle pracovní doby rodičů. Podmínkou pro tuto péči bylo zajištění stravy po celý den a dvouhodinový odpolední spánek.

3.2 Československo. Zákon o školské soustavě a vzdělávání učitelů (1953)

V zákoně Československo. Zákon o školské soustavě a vzdělávání učitelů (školský zákon), Sbírka zákonů republiky Československé. 31/1953 Sb.,18. je psáno toto: „*Předškolní výchova se uskutečňuje v jeslích a mateřských školách, které pomáhají rodině při všestranné péči o děti a umožňují ženám aktivní účast ve veřejném životě a na společné práci, a tak přispívají k plnému rozvinutí a uplatnění všech jejich schopností a zájmů.“ (Opravilová, Uhlířová, 2013, str. 79)*

Jesle a mateřské školy se snaží o všestranný rozvoj dětí v těsné spolupráci s rodiči. Jesle se zabývají dětmi od nejtěplejšího věku do tří. Mateřské školy pak přebírají péči o děti od tří do šesti let, než nastoupí do základní devítileté školy. Národní výbory vytvářely předpoklady k tomu, aby do mateřských škol chodily přednostně děti pětileté, poté mladší. Snažili se o rozvoj dětí, které měly smyslové, duševní a tělesné vady. Pro tyto děti byla docházka od tří let povinná. Jesle a mateřské školy mohly být zřizovány jako zdravotní a výchovná zařízení.

3.3 Vyhláška o mateřských školách, společných zařízeních jeslí a mateřské školy a dětských útulcích (1980)

Ve vyhlášce č.87/1980 Sb., O mateřských školách, společných zařízeních jeslí a mateřské školy a dětských útulcích byla zmíněna základní ustanovení, poté organizace předškolních zařízení. Mateřské školy byly zřizovány s celodenní péčí nebo jako internátní zařízení. Výjimkou byly mateřské školy při zdravotnických zařízeních a mateřské školy pro tělesně postižené. Tzv. internátní mateřské školy byly určeny pro děti, jejichž zákonní zástupci, jako jsou například rodiče nebo pěstouni, o ně nemohli pečovat během týdne. Mateřská škola mohla mít nejvýše čtyři třídy, ve zvláštních případech až osm (vysoký počet obyvatel a při zdravotnických zařízeních). Do klasických mateřských škol mohly docházet děti pouze smyslově, tělesně a duševně zdravé. Děti lehce mentálně, smyslově postižené, s lehčími vadami řeči nebo tělesně postižené mohly navštěvovat třídy bez celodenní péče v MŠ s celodenní péčí (pouze, když nebyla zřízena speciální mateřská škola). Jesle a mateřské školy mohly být zřizovány v rámci jednoho objektu se společnou správou. Mateřská škola mohla mimo jiné obsahovat oddělení pro přípravu dětí na povinnou školní docházku.

Podle této vyhlášky bylo sedm základními typů mateřských škol pro děti vyžadující zvláštní péči. Mateřské školy pro mentálně postižené, sluchově postižené, zrakově postižené, s vadami řeči, tělesně postižené, nemocné a zdravotně oslabené, smyslově nebo tělesně postižené. Tyto základní typy speciálních mateřských škol se dále rozdělovaly podle vážnosti daných postižení (s výjimkou zvláštních mateřských škol pro mentálně postižené a mateřské školy pro tělesně postižené). Pro děti se

sluchovým postižením existovaly mateřská škola pro nedoslýchavé, mateřská škola pro děti se zbytky sluchu, mateřská škola pro neslyšící. Děti zrakově postižené mohly docházet do mateřských škol pro slabozraké, pro děti se zbytky zraku nebo pro nevidomé. Pro děti s vadami řeči byly zřizovány mateřské školy pro vadně mluvící nebo pro nemluvící. Děti nemocné a zdravotně oslabené byly umístěny ve zdravotnických zařízeních (mateřské školy v nemocnicích, lázních a dětských ozdravovnách). Pro děti mentálně postižené, které trpěly i dalším postižením, byly zřizovány mateřské školy pro děti s více vadami. Tato vyhláška dále obsahovala podmínky docházky dětí a ukončování docházky a provoz předškolního zařízení. Do předškolního zařízení mohly docházet děti i v sobotu (minimálně deset přihlášených dětí).

Existovaly i dětské útulky, které měly funkci dnešních dokonalejších dětských koutků. Tato zařízení byla v provozu po celý rok nebo jako zařízení sezónní (pro zaměstnance v zemědělství). (Opravilová, Uhlířová, 2013)

3.4 Zákon o rodině (1963)

Celé znění tohoto zákona, je Zákon o rodině č.94/ 1963 Sb. Jak už z názvu vyplývá, tento zákon se týká rodiny. Pro tuto práci je nejdůležitější část druhá Vztahy mezi rodiči a dětmi. V této části budou obsaženy informace z hlavy první, druhé a třetí.

3.4.1 Hlava první - Rodičovská zodpovědnost

Rodičovská zodpovědnost zahrnovala, péči o nezletilé dítě (péče o jeho zdraví, tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj), odpovědnost za nezletilé dítě a správu jeho jmění. Rodiče měli být svým osobním životem příkladem pro své děti. Rodičovská zodpovědnost náležela oběma rodičům, pouze v určitých situacích byla udělena výjimka (smrt jednoho z rodičů, neznámý otec či matka, nezpůsobilost k právním úkonům). V těchto výjimečných případech přecházela zodpovědnost na způsobilého rodiče. V případě, že se dítě muselo zúčastnit jakéhokoli právního úkonu, bylo zastoupeno rodičem. Dítě získávalo společné příjmení rodičů, které bylo domluveno při uzavření manželství. V případě, že manželé neměli společné příjmení, dohodli se na

příjmení dítěte, které muselo být oznámeno matričnímu úřadu. Pokud nebyl ani jeden, z těchto případů možný, o příjmení dítěte rozhodl soud.

3.4.2 Hlava druhá - Výchovná opatření

Výchovná opatření může určit jen soud a omezuje tím rodičovskou zodpovědnost. Pokud je to v zájmu dítěte a jeho řádné výchovy mohl soud učinit například následující opatření.

Napomenout nezletilého, jeho rodiče a osoby, které narušovaly jeho řádnou výchovu. Dále byl stanoven dohled nad nezletilým za součinnosti školy, občanských sdružení, atd. Soud mohl uložit nezletilému omezení, aby zabránil škodlivým vlivům na jeho výchovu. O těchto zmíněných opatření mohl rozhodovat i orgán sociálně - právní ochrany.

V některých případech mohl soud pozastavit výkon rodičovské zodpovědnosti. Pokud měl rodič závažnou překážku, díky které klesl výkon jeho rodičovské zodpovědnosti, dále nesplňoval povinnosti vyplývající z rodičovské zodpovědnosti, zneužíval-li svoji rodičovskou zodpovědnost, dopustil se úmyslného trestného činu proti svému dítěti. Vyživovací povinnost nezanikala po omezení rodičovské zodpovědnosti.

Dítě vyrůstalo ve společné výchově manželů, pokud jeden z nich zemřel, výchovu nad dítětem přebíral druhý rodič. V případě rozvodu určil soud, kdo přebíral zodpovědnost za dítě. V zájmu dítěte mohlo být dítě svěřeno do výchovy jiné fyzické osoby. Příbuzný dítěte měl vždy přednost. Další alternativou byla pěstounská péče. Pokud byla výchova dítěte vážně ohrožena a výše zmíněná opatření nevedla k nápravě, soud mohl nařídit ústavní výchovu nebo dítě svěřit do péče zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc.

3.4.3 Hlava třetí – Určení rodičovství

Žena, která dítě porodila, je jeho matkou. Rodičem dítěte nemusí být vždy biologický otec. Směrodatné bylo, kdo byl uveden v rodném listu dítěte (matriční úřad). Ve výjimečných případech mohl o otcovství rozhodnout soud.

4. Péče o dítě a jeho výchova

4.1 Dítě v rodině

Teprve po roce 1945 se rodinná politika stala frekventovanějším pojmem. Pozornost politiků po válce se vztahovala na podporu rodin s dětmi, šlo jim o stabilizaci sociální situace. Dávky po dobu mateřské dovolené byly upraveny vyššími sazbami, než u člověka na nemocenské, to již v roce 1956. V roce 1964 byla stanovena mateřská dovolená na 22 týdnů. Později se ještě dále prodlužovala. Docházelo k ekonomizaci populační politiky. Novomanželé, nebo budoucí rodiče byli zvýhodňováni, pokud si chtěli vzít půjčku. Narozením dítěte se půjčka stala bezúročnou a odepsala se 1/6. Relativná oblíbenost novomanželských půjček pominula, když se v roce 1953 přijaly nové měnové reformy. Myšlenka manifestovat ideál početné rodiny však existovala dále. V březnu 1957 byl přijat zákon o čestném odznaku „Mateřství“, který byl udělován u příležitosti Mezinárodního dne žen, ale pouze pro matky s pěti a více dětmi. Avšak propagace početných rodin narážela na názor, že nízký počet dětí ukazuje „kulturnost rodičů“. V roce 1956 se uskutečnil výzkum, proč ženy nechtějí děti, jedním z důvodů se mohl vyhodnotit jako „pohodlnost“ a druhým byla vzrůstající zaměstnanost žen.

Posun v úvahách o natalitě byl patrný na začátku 60. let, kdy došlo opětovně k poklesu narozených dětí. Situace v Československu se moc nelišila od Západu, rodilo se velmi málo dětí a otázkou bylo, proč tomu tak je. Ze zkušeností po celém Československu se ozývalo volání po zajištění lepší péče o těhotné ženy a matky. V roce 1968 byla mateřská dovolená prodloužená na 26 týdnů, tím se ČSSR řadila mezi státy s nejdelší mateřskou. Na přelomu šedesátých a sedmdesátých let započal přirozený nárůst dětí. Silné poválečné ročníky začaly zakládat rodinu. Ubylo žen, které plánovaly jen jedno dítě a přibyly ty, které plánovaly tři. Od roku 1968 se přestalo rozhodovat podle socioekonomického postavení rodiče a byly pro všechny děti stejné příspěvky. V polovině 80 let byl položen dotaz Výzkumným ústavem životní úrovně, jak ženám vyhovuje mateřská dovolená dlouhá 28 týdnů. Více jak polovina ji označila za nedostatečnou. V roce 1987 se mateřská dovolená prodloužila o 2 týdny na 28 týdnů,

důvodová zpráva se odvolávala na lékařskou expertízu, doporučující toto opatření, aby se snížil počet rizikových těhotenství a předčasných porodů.

Společenskou normu soužití v manželském svazku doplnilo v prosinci 1963 skutečné legislativní opatření. Nový zákon o rodině (č. 94/1963 Sb.) stanovil úpravu s jasně vyjádřeným předpokladem, že společnost usiluje o to, aby se morálka v socialistické společnosti stala základem pro všechny vztahy, manželství a výchově dětí. Manželství mělo být uzavíráno, aby „splnilo“ svůj účel pro společnost a rozvedeno pouze ve společensky odůvodněných případech. (Rákosník, Šustrová, 2016)

4.2 Proměna české MŠ

Konec 19. století je spojen s počátkem změn v péči a výchově předškolních dětí. Započaly reformy, které změnily celosvětovou spolupráci.

U nás se reformní hnutí snažilo o rozvoj teorie předškolní výchovy a praxe. K celkové změně, jak si plánovalo reformní hnutí, nedošlo, kvůli válečným konfliktům v první polovině 20. století. Po konci 2. světové války vznikly 2 proudy, které se lišily v pohledu na dítě a jeho výchovu.

V demokratické části Evropy šli k uznání dítěte jako individuality, která je svobodná autonomní osoba a musí být respektována. Tomu odpovídala i četnost různorodých výchovných institucí.

Na opačné straně tomu však nebylo. V zemích, kde vládla komunistická strana, individualitu dítěte neakceptovali, převládl rovnostářský pohled s direktivním přístupem. Takovýto přístup se promítl do legislativy jednotně organizované státní výchovy. Výsledkem byla poněkud zvláštní situace, při které se zaměnila teorie s ideologií a rozcházela se s praxí. Mateřské školy se i přes to snažily zachovat přirozenou atmosféru. Většina učitelek se snažila zajišťovat takový program, aby vyhověl potřebám dítěte, i když podmínky vypovídaly o něčem jiném (velký počet dětí na třídu, organizace, preference verbálních metod). (Opravilová, Kropáčková, 2005)

Komunistická vláda kladla veliký důraz na předškolní výchovu. Chtěla, aby mateřské školy vychovávaly děti oddané státu a v budoucnu přispívaly k jeho budování a obraně. Vláda apelovala na učitelky, aby si uvědomily, že jsou rozhodujícím činitelem

při výchově dětí. Inspirací jim měly být pracovnice sovětských dětských sadů. Důležité pro vládu bylo, aby učitelky chápaly přeměny v politickém, hospodářském a kulturním životě a samy se angažovaly pro věc socialismu a míru.

Mnoho mateřských škol a předškolních zařízení vznikalo také z důvodu, aby žena mohla v klidu pracovat a pomáhat budovat ve výstavbě socialistické vlasti. Chtěly stejné podmínky jako muži, ale také, aby bylo o jejich děti postaráno. Mateřská škola měla do budoucnosti důležitý budovatelský úkol. Učitelky a pěstounky si to měly uvědomit a přesvědčit matky, které si byly nejisté, aby nastoupily do práce a děti svěřily do státní péče. Argumentem, proč by měly dítě dát do mateřské školy, bylo to, že budou lépe vychovány a vybaveny pro život než ty, které vyrůstají pouze v rodinném kruhu.

Nezáleželo na tom, v jaké budově bude mateřská škola sídlit, ani jaké bude mít vybavení. Nejdůležitější bylo, aby to bylo prostředí radostné, vlídné, panoval zde soulad mezi pracovníci a učitelky dobře spolupracovaly s rodinou. V této době šly mateřské školy do popředí zájmu veřejnosti. (Bartušková, Jírová, 1952) Rodiče se na ně obraceli s důvěrou. Po vyhlášení pětiletého plánu, školská správa začala řídit mateřské školy tak, aby pomohly socialistické výstavbě. Hlavním úkolem stanoveným ministerstvem školství, věd a umění bylo zřídit přednostně mateřské školy s celodenní péčí. Od té doby začal počet mateřských škol s celodenní péčí narůstat. I když bylo zřízeno více mateřských škol, které se snažily vyhovět pracujícím matkám, stávalo se, že nevyhovovaly ještě plně jejich rozmístění. Na to ministerstvo školství, věd a umění reagovalo výnosem, který upravoval podmínky, za kterých je mateřská škola zřizována. Zároveň se kladl důraz na přezkoumání sítí mateřských škol ohledně hospodárnosti. Tuto kontrolu měl na starosti národní výbor. Školy bez celodenního provozu se přeměňovaly na celodenní, protože by jinak nevyhovovaly zaměstnaným matkám. Výnos také upravoval ustanovení o mateřských školách, které vznikaly při závodech. Školská správa napomáhala růstu školek při závodech a snažila se o těsné propojení mezi zaměstnanci, jejich rodinami a závodem. Chtěli, aby zde probíhal kulturní a společenský život, který by byl propojený s mateřskou školou. Na takových místech, kde byly noční a odpolední směny, existovaly školky se stejnou provozní dobou. V roce

1952 stoupla finanční podpora mateřských škol, neboť narostl počet škol s celodenním provozem.

Výchovou byl brán proces, který cílevědomě a plánovitě utvářel osobnost dítěte a žáka, připravoval ho na prospěšné práce, na budování socialistické společnosti, k družnému a radostnému životu v této společnosti, k lásce a obraně vlasti. Tímto procesem dítě mělo začít procházet od té doby, co se síla, schopnosti, povahové vlastnosti začaly rozvíjet.

Cíl výchovy musel každý vychovatel znát, aby věděl na jaké výchovné působení, se má zaměřit, a aby věděl, jaké výsledky má zajišťovat.

Cílem bylo vytvořit beztrždní společnost, která nebude rozlišovat mezi prací tělesnou a duševní, mezi městem a venkovem a nebudou se snažit navzájem se vykořisťovat. Hlavním cílem, jak už to zde několikrát zaznělo, bylo všestranně rozvíjet osobnost a vychovat budovatele a obránce státu. Všechna výchova, ať ve vzdělávacích institucích nebo rodinném kruhu měla směřovat k jednomu společnému cíli, a to k budování a ochraně státu a socialismu, všestrannosti, statečnosti a odhodlanosti, aby po první etapě mohla pokračovat v komunistické společnosti. Ve státu s komunismem dobrá výchova znamenala poslouchat na slovo, plnit všechny úkoly ve všech složkách výchovy. Mezi tyto složky patřila rozumová, mravní, tělesná, estetická část a nově polytechnické vzdělání. (Bartušková, Jírová, 1952) V těchto složkách bylo cílem rozvíjet poznávací schopnosti, socialistické vlastenectví, kolektivismus, pohybové dovednosti a návyky, seznámení s kulturou a v neposlední řadě seznámit žáky se základy výroby a jejich nástroji.

Únorové vítězství socialistů umožnilo přeměnit školský zákon na jednotný. A tak od září roku 1948 je povinná vzdělávací škola jednotná. Všichni učitelé, ať už z mateřské školy, ze základní, střední, nebo vysoké měli za úkol znát dobře cíl výchovy a úkoly československé lidově demokratické školy pokud chtěli učit. Většina mateřských škol vznikla kvůli potřebám lidově demokratického státu, avšak pracovali podle obsahu a metod předmnichovské republiky. Pořád převládala názor, že do šesti let se má o dítě starat rodina, rozvíjet ho, jako kdyby byl v ústavní péči. Ale protože začalo přibývat matek, které nastoupily do práce, začala poptávka po náhradní péči

v ústavech. Za děti předškolního věku přebraly zodpovědnost ve výchově mateřské školy a jesle. Úkolem mateřské školy bylo poskytnout výchovnou péči a zdravotní a sociální ochranu. Výchova dětí pak zahrnovala tyto složky: výchovu rozumovou s prvky polytechnického vzdělání, mravní, tělesnou a estetickou. Díky přiměřeným úkolům se děti od nejútlejšího věku všestranně rozvíjely a ústav zaručoval, že vyroste pokolení, které bude dobudovat a zajišťovat socialismus v naší vlasti. Mateřská škola měla plnit podle cílů a úkolů socialistické výchovy, politických směrnic ÚV KSČ a podle vzdělání v duchu marxismu - leninismu v jednotlivých složkách výchovy tyto úkoly: podporovat pravidelný tělesný rozvoj dětí, rozvíjet a zdokonalovat řeč dětí, dát základ rozvoji povahových rysů, učit děti vidět a chápat krásu v přírodě, celodenní ochranná péče dětí. Účelem této péče bylo poskytnout dětem náhradní prostředí, ve kterém mohly být po celou dobu, kdy matky byly v zaměstnání. Toto prostředí bylo hygienické, vlídné a vhodné, nahrazovalo pocit domova. Byl zde zavedený program, který se dodržoval. Pro dítě se připravovala rozmanitá, biologicky hodnotná strava, která se podávala v přesný čas, zajišťoval se odpolední odpočinek a venku se trávilo poměrně dost času, aby děti využily slunce, vzduch a vodu. (Bartušková, Jírová, 1952)

Cíl socialistické výchovy

Cíl socialistické výchovy vyplýval z marx - leninského učení. Záměrem veškerého politického, hospodářského a kulturního úsilí bylo uskutečnění socialismu. K tomu směřovala celá výchova. Byly dané vlastnosti, které by mládež měla splňovat po absolvování školy.

Cílem socialistické výchovy bylo vychovat všestranně rozvinuté, uvědomělé a nadšené budovatele socialismu, obránce vlasti a světového míru. Tyto cíle měly být plněny přes složky socialistické výchovy, které byly rozděleny na rozumové, polytechnické, mravní, tělesné, estetické. (Bartušková a kol., 1957)

Význam předškolní výchovy

Péče o děti pracujících matek nebyla považována za jediný důvod organizace veřejné předškolní výchovy. Dalším cílem bylo všestranně rozvíjet osobnost všech

členů společnosti, aby se stali aktivními činiteli společenského vývoje. (Bartušková a kol., 1957)

Režim dne dítěte předškolního věku

Byl pevně stanoven a přesně dodržován každodenní rozvrh a způsob činností dětí a jejich odpočinku. Podmínky pro zdárný tělesný i duševní vývoj dítěte a předpokladem dobrých výsledků výchovy zaručuje pravidelný denní režim. Na jeho pozadí jsou utvářeny hygienické a pracovní návyky i slušné a ukázněné chování dětí. (Bartušková a kol., 1957)

Režim dne je založen na důslednosti a pravidelnosti, díky tomu se mohou upevňovat návyky, které se vytvářejí dlouho, často nepozorovaně, v každodenním životě. Pokud nebyl v mateřské škole pořádek, pevně stanoven a pečlivě chován režim dne, vznikaly potíže s kázní a nebylo možné vychovat u dětí smysl pro pořádek a čistotu nebo návyky slušného chování.

Režim dne měl být účelný. Předpokládalo se tedy, že se promyslí pravidla týkající se čistoty, pořádku, způsobu činností dětí i požadavky na jejich chování při příchodu do mateřské školy, při hrách a zaměstnáních, při umývání, jídle a odpočinku, při pobytu dětí venku. Pravidla se zaváděla postupně, podle toho, jak si děti osvojovaly a upevňovaly hygienické a pracovní návyky i způsoby slušného chování. Dětem se měla vysvětlovat pravidla, která byla zavedena, aby pochopily jejich účelnost. Návyky se měly upevňovat pravidelným cvičením. I k tomu sloužil účelně organizovaný režim dne v mateřské škole. Režim dne musel být vhodný vzhledem k podmínkám v mateřské škole a přiměřený věku dětí. V každém zařízení mohl probíhat režim dne jinak. Jiný program byl určen pro tříleté, pětileté, v jednotřídkách na vesnici, nebo v mateřských školách o třech třídách. Denní režim byl stanoven osnovami mateřské školy a byl vypracován na základě zkušeností mateřských škol a podle odborných posudků hygieniků a pedagogů.

Tento režim se měl důsledně dodržovat. Nešlo připustit, aby učitelka jeden den trvala na dodržování pravidel a další den trpěla narušováním. Děti se učily uklidit si hračky po hře, zasunout po sobě židli, osvojovaly si určité způsoby (napouštět do

umyvadla vodu, otvírat a zavírat skříně a zásuvky, jíst příborem apod.). Režim dne nebyl závazný jen pro děti, ale i všechny pracovnice v mateřské škole. Učitelky s tímto režimem seznamovaly i rodiče. Při rozvržení dne učitelka brala potaz na požadavky správné životosprávy dětí k jejich věku, dále ohled na mladší děti. Ty potřebovaly více času k jídlu, umývání, oblékání, odpočinku a jejich společné zaměstnání bylo kratší. Starší děti už měly vypěstované návyky, proto jejich společné zaměstnání bylo delší, byly samostatnější. Učitelka na základě těchto informací sestavila program, tak aby byl účelný, vhodný a mohl být důsledně dodržován.

Rozvržení dne v mateřských školách s celodenní a s celotýdenní péčí se liší.

tabulka č. 1 - rozvržení dne v mateřské škole s celodenní péčí

Hry a činnosti podle vlastní volby dětí	do 9,00
Ranní cvičení	9,00
Zaměstnání	9,10
Umývání a přesnídávka	9,30
Oblékání, pobyt venku	10,00
Oběd	12,15
Spánek	13,00
Zaměstnání (pouze starší děti)	14,30
Hry a činnosti podle vlastní volby dětí	15,00
Svačina	15,30
Hry (za příznivého počasí venku)	16,00

(Bartušková a kol., 1957)

tabulka č. 2 - rozvržení dne v mateřské škole s noční péčí a v dětském domově

Vstávání, ranní cvičení, umývání	7,00
Snídaně	8,00
Hry a činnosti podle vlastní volby dětí	8,30
Zaměstnání	9,40
Oblékání, pobyt venku	10,00
Oběd	12,15
Spánek	13,00
Zaměstnání (pouze starší děti)	14,30
Hry a činnosti podle vlastní volby dětí	15,00
Svačina	15,30
Pobyt venku	16,00
Večeře	18,30
Spánek	20,00

(Bartušková a kol., 1957)

Průběh dne v mateřských školách

Učitelka na začátku školního roku vysvětlila rodičům, jaký je průběh dne a jaký má význam pravidelný příchod dětí do mateřské školy. **Příchod dětí do mateřské školy**

se lišil podle začátku pracovní doby rodičů, přicházeli postupně. Před vstupem dítěte do třídy pěstounka či jiná pracovnice zaznamenávala stav dítěte, tzv. ranní filtr, ten poté odevzdala učitelce. Předmětem hygieny dítěte předškolního věku bylo poučení o významu a provádění každodenního zdravotního filtru. Děti se scházely ve třídě, pokud bylo pěkné počasí, tak na zahradě nebo na hřišti u školky. Učitelka se s každým dítětem přivítala a krátce pohovořila s rodiči, pokud dítě nevědělo, s čím si hrát, učitelka mu poradila. **Hry a činnosti podle vlastní volby dětí.** Nejvíce času bylo vyměřeno hrám a činnostem, které si děti volily samy. Děti si hrály od příchodu do devíti a ve větší části pobytu venku, mladší děti celé odpoledne, starší v zimních měsících po odpolední svačině, v létě rovněž celé odpoledne. V této části mohou děti dělat, co chtějí. Mohly si hrát nebo prohlížet knížky, obrázky, kreslit, zhotovovat drobné doplňky k hrám. Pokud si dítě mohlo volit, co chce, rozvíjela se jeho iniciativa, samostatnost, zájem a vůle. Hračky jsou umístěny tak, aby na ně děti dosáhly. Učitelka přitom pozorovala hrající děti, hovořila s nimi a vždy byla připravena poradit, pomoc, pokud potřebovaly. Také dbala na to, aby si dítě nehrálo pořád s jednou a tou samou hračkou, aby se rozvíjelo i jinak. Zkoušela zapojit děti do společných her, u kterých viděla, že se straní, pátrala po příčinách. Věnuje také pozornost dětem, které se v něčem opožďovaly za ostatními, např. málo a chybně hovořily, neobratně se pohybovaly. **Ranní cvičení.** Vždy bylo na pár minut. Děti v určenou dobu ukončily hru, uklidily hračky na svá místa a připravily se ke společnému rannímu cvičení. Jeho obsah a metodický postup byl dán osnovami. **Zaměstnání.** K němu se sdružovaly všechny děti dopoledne, starší děti v zimních měsících i odpoledne. Učitelka za účasti dětí připravila prostředí, aby odpovídalo potřebám zaměstnání. Např. při tělesné výchově odstranila stoly, aby nepřekážely dětem. Po zaměstnání děti uklidily všechny věci nazpět. **Pobyt venku.** Za vlídného počasí trávily děti převážnou část dne venku (od jara až do podzimu). Pokud bylo špatné počasí nebo zima, byly venku alespoň hodinu před obědem. Většinu času venku dětem zabíraly hry. Učitelka ale i do pobytu venku mohla vymyslet zaměstnání. Děti se učily samostatně oblékat před odchodem ven, po příchodu do školky zase svlékat a uklidit si oblečení na svá místa. Učitelka také dbala na to, aby děti chodily ven vhodně oblečené proti nepohodě, čisté a upravené. **Jídlo** se v mateřské škole podávalo

s celodenní péčí 3x denně (přesnídávka, oběd, svačina). Před jídlem si děti měly vždy umýt ruce. Pro vytvoření návyků byly uzpůsobeny prostory. Umyvadla byly nízko, aby na ně děti dosáhly, v takové úrovni byly i ručníky. Učitelky dětem ukázaly zařízení a postup, jak si správně mýt ruce. Další prostorové úpravy vyžádala jídelna, aby zde mohly děti jíst. Učitelky sledovaly děti, jak držely příbor, jestli jedly čistě, jestli jedly pomalu. Jestliže se našly děti, které potřebovaly pomoci, učitelka si je posadila k jednomu stolu a učila je správně jíst. **Odpolední spánek** byl nutnou součástí správné životosprávy dítěte. Místnost, kde se měly děti uložit, se důkladně vyvětrávala, rozestavily se lehátka v dostatečné vzdálenosti od sebe a každé dítě používalo pokrývky a polštář označený svou značkou. Děti odpočívaly zuté, ve volném oděvu. Učitelka pak sledovala děti při spánku a bylo - li potřeba, upravila jim polštář nebo příkrývku. **Odchod dětí domů.** Děti odcházely v různou dobu podle toho, kdy jejich matky končily v zaměstnání. Starší děti mohly odcházet samostatně po písemném potvrzení od rodičů. Učitelka je vždy vypravila v danou dobu, na jakou byla domluvena s rodiči. Dbala také na to, aby dítě odcházelo dobře oblečeno a upraveno. S dětmi, které zůstaly ve školce déle, si měla hrát, povídat. (Bartušková a kol., 1957)

Ateistická výchova na mateřské škole

V období budování socialismu, měla mateřská škola jako instituce společenský úkol. Zajistit dětem ve věku od 3 - 6 let socialistickou výchovu. Protože se v předškolním období základy osobnosti vytvářejí, bylo výchovné působení velmi důležité. V tomto věku se vedle fyzické stránky rozvíjela i stránka psychická. Dítě bylo v tomto období velmi vnímavé a tvárlivé vůči citové stránce. Proto bylo hlavním úkolem v mateřské škole, aby zabránila vzniku předsudkům, pověrám a náboženským představám. V předškolním období bylo dítě citově velmi úzce spojeno s rodinou, která dítě zatěžovala pověrami, nespravedlivými poznatky, případně i náboženstvím. Způsob práce a funkce mateřské školy měla možnost ovlivnit rodiče ve výchově. Tato zvláštnost byla využívána a působila na rodinu tak, aby jejich výchova byla jednotná s mateřskou školou. Škola přesvědčovala rodiče, že předejdou mnoha problémům a zmatkům, pokud zabrání vzniku náboženských představ, pověr a jiných přežitků idealistického názoru na svět v předškolním věku. Mateřská škola využívala všech

společných aktivit s rodiči (individuální pohovory s rodiči, třídní schůzky, schůze SRPŠ, návštěvy v rodinách), aby jim vysvětlila bezúčelnost nesprávné výchovy, která dítě zatěžuje. MŠ objasňovala rodičům správnou výchovu, především zásady pravdivosti a ideovosti při vysvětlování okolních jevů, a ukazovala jim možnosti předcházet vzniku nesprávných představ (rodina nepěstovala u dítěte strach, nevyužívá vymyšlených bytostí jako výchovného prostředku – bubák, čert – a nemá zatěžovat dětskou mysl představami boha, nebe, andělů apod.). Rodina neměla dětem v tomto věku dávat žádné talismany pro štěstí (čtyřlístek, kominíček, andělíček). Další možností, jak zabraňovat vzniku nepravdivého vysvětlování skutečnosti bylo záměrné šíření vědeckých poznatků mezi rodičovskou veřejností. Učitelka v mateřské škole měla být důsledná a přesvědčená ateistka, v této otázce měla mít jasno, jelikož k ní dítě bylo citově vázáno, důvěřovalo jí a napodobovalo její příklad. Ve styku s dětmi měla být učitelka sama příkladem. Nemohla před dětmi projevovat pověřčivost, spoléhat se na talismany, případně ukazovat strach (např. z bouře, vichřice). Učitelka měla umožňovat dětem bezprostřední seznámení se skutečností zejména na úseku rozvíjení jejich poznání. Děti měly hlavně poznávat při vlastních činnostech (hra, práce, pozorování, vycházky) základní vztahy a souvislosti mezi jednotlivými jevy. Učitelka seznamovala děti s přírodními jevy, při jejich vysvětlování se vyhýbala pověrám a také zabraňovala jejich vzniku tím, že jim např. řekla užitečnost některých zvířat (pavouk, ropucha). Podobně děti seznamovala učitelka ve všech skutečnostech a úsecích s výsledky lidské práce a lidského myšlení, které umožňovali ovládnout přírodu nebo usnadnit člověku život (např. při vycházkách ukazovala dětem stroje, které pomáhaly při stavbě, při sklizni). Tak se vedly děti k tomu, že člověk může stále více poznávat svět, ovládat přírodu a není oblast, do které by nepronikl. U předškolních dětí se pěstovala důvěra v lidské síly a tvrzení, že lidské možnosti nejsou omezené. Důležitou roli při vytváření prvků vědeckého světového názoru měla literatura. Učitelka měla používat současnou literaturu, která nemá mystický charakter. Jedinou výjimku tvořily pohádky. Učitelka je mohla dětem předčítat, ale měla si dávat pozor při výběru, dále vést děti k rozlišování pohádky od skutečnosti. Děti měly vědět, že pohádka vždy obsahuje něco neskutečného, vymyšleného (např. v pohádkách o zvířátkách - zvířata

mluví a jednájí jako lidé). Učitelka nikdy nesměla použít na zastrašení dětí nějakou postavu z pohádky, v tomto směru měla být poučena i rodina. Učitelka ale měla zdůrazňovat vítězství dobra nad zlem, často poctivost, poslušnost a pracovitost nad vlastnostmi zápornými. Období před vánočními svátky učitelka musela uvádět jako čas míru, pokoje a radosti a nesměla připustit vnášení náboženských nánosů do oslav vánočních svátků. (Bělinová, Cipro, 1959)

Osnovy pro mateřské školy (1955)

Jak už zde bylo několikrát zmíněno, cílem bylo vychovat nové lidi socialistické společnosti, všestranně rozvinuté, statečné a schopné budovat socialismus v Československu. Tyto poslání mohla plnit jen škola spjata s úkoly socialistického budování. Uskutečnit cíl daný ve výchově znamenalo plnit dobře úkoly ve všech složkách výchovy: tělesné, rozumové s prvky polytechnického vzdělání, ve výchově mravní a estetické. Tyto složky tvořily dialektickou jednotu. Mateřská škola kladla důraz na tyto úkoly a také dávala základ rozvoji povahových rysů, které charakterizovaly člověka socialistického společenského řádu, jako jsou: čestnost, pravdivost, odvaha, skromnost, pracovitost, houževnatost, družnost a optimismus. Vychovávala smysl pro organizovanost, kolektivnost a ukázněnost. Dále vedla k úctě k rodičům, vážit si lidské práce, správně užívat věcí. Vedla děti k lásce k rodině, vlasti, představitelům státu a Sovětskému svazu atd.

Vedoucím činitelem v mateřské škole byla učitelka, která při své práci vycházela z cílů a úkolů socialistické předškolní výchovy a uplatňovala jejich zásady. Velký výchovný význam měla práce. Byly to činnosti, které vedly k samostatnosti, dále práce v přírodě, pomoc dospělým apod.

Mateřská škola udržovala úzký styk s národní školou, kam přecházela většina starších dětí. Bylo důležité, aby učitel z národní třídy se s dětmi seznámil, pozoroval je při zaměstnáních a hrách v mateřské škole a naopak, aby se učitelka z MŠ seznámila s prací přípravného ročníku. **V mravní výchově** bylo úkolem vytvářet družný dětský kolektiv, vychovávat u dětí lásku k rodině a k vlasti, vychovávat je k přátelství a kolektivismu. Vypěstovat u nich takové vlastnosti, kterými se vyznačuje člověk socialistické společnosti. Učitelka měla využívat všech příležitostí, při kterých dětem

vyprávěla o prezidentovi, seznamovala je s jeho obrazem a vedla je k tomu, aby si ho děti zamilovaly. Vzbuzovala u nich zájem o československé vojáky, vychovávala u dětí úctu k národním symbolům, ke státní vlajce a hymně. Děti dále byly vedeny k lásce a obdivu Sovětského svazu. Učitelka vyprávěla o životě dětí i dospělých v SSSR, o pomoci, kterou Sovětský svaz poskytl. V mateřské škole se děti učily žít a jednat v kolektivu. (Opravilová, Uhlířová, 2012)

Osnovy výchovné práce pro mateřské školy (1961)

Společnost žila v etapě socialismu na přechodu ke komunismu. Škola jako instituce měla být v souladu s vývojem a směřovat k základním cílům komunistické společnosti. Obecným cílem komunistické výchovy bylo vychovat všestranně rozvinutou osobnost každého člena společnosti. „ *Děti, které nyní vychováváme, budou budovat komunistickou společnost, budou v ní žít a pracovat. Proto musí i mateřská škola v souhlase s obecným cílem komunistické výchovy vytvářet základy všestranného rozvoje dítěte, tj. pečovat o harmonický rozvoj tělesných i duševních sil dětí, rozvíjet jejich osobité schopnosti a zájmy, formovat žádoucí rysy jejich charakteru, zejména kolektivismu, socialistického poměru k práci a k společenskému vlastnictví, socialistickému vlastenectví a internacionalismu a vytvářet předpoklady pro budoucí vědecký světový názor.*“ (Opravilová, Uhlířová, 2012, str. 208) Mateřská škola plnila společenský úkol dvěma způsoby: zajišťovala předškolní výchovu pro děti tohoto věku na vyšší úrovni, než mohla obvykle rodina a umožňovala matkám, aby se mohly zapojit do společnosti (hospodářsky, politicky a kulturně). Tím se umožňovalo zvyšování hospodářské a kulturní úrovně rodiny. Matky, které se účastnily společenského života, získávaly lepší názor na společenský význam, obsah i metody výchovy dítěte, které se projevovalo v jejich působení. Výchova v mateřské škole byla těsně spjata s výchovou v rodině. Dále se výchova v mateřské škole koordinovala s působením ostatních institucí – jeslí a těch, které na ní navazují – základní školy a družinu. Tím mělo být dosaženo jednotnosti, poslušnosti a všestrannosti ve výchově dětí. Úkolem mateřské školy bylo tedy všestranně rozvíjet dítě v těchto oblastech - tělesné, rozumové, mravní, pracovní a estetické. Všechny složky byly velmi důležité a navzájem se prolínaly. V předškolním věku se kladl velký důraz na péči o zdraví dětí a

jejich všestranný tělesný rozvoj. Celý způsob života dítěte a jeho celodenní pobyt v mateřské škole měl podporovat zdravý tělesný a duševní vývoj. V oblasti rozumové výchovy se vytvářely přiměřené poznatky o okolní skutečnosti, o životě a práci lidí a o přírodě. Další oblast, která se vytváří v předškolním věku, je morální základ osobnosti. Ve společnosti stejně starých dětí získávaly děti osobní vlastnosti a základní návyky v kolektivu; rozvíjely se jejich charakterové vlastnosti, utvářely se citové vztahy k rodině a společnosti. S pracovní výchovou úzce souvisela morální výchova. Děti si osvojovaly pracovní zkušenosti v přirozených činnostech. Seznamovaly se s prací dospělých a pěstovaly si k ní kladný vztah. Všestranný rozvoj dítěte předškolního věku zajišťovala i estetická výchova. Socialistická společnost zdůrazňovala její důležitost. Prostřednictvím uměleckých obrazů děti mohly poznávat skutečnost. Učitelka učila děti vnímat a chápat krásu v okolním životě, v přírodě. Vedla je k základním tvořivým dovednostem a návykům přiměřeným jejich věku. Rozhodujícím činitelem v mateřské škole byla učitelka, která byla ideologicky vyspělá, vzdělaná, uvědomělá a uměla zapůsobit na rodiče a širší veřejnost. Svého vlivu využívala k objasňování zásad komunistické výchovy dětí předškolního věku, přesvědčování rodičů o nutnosti jednotného postupu školy a rodiny při výchově. Poskytovala pedagogické rady rodičům a naopak od nich přijímala výchovné zkušenosti. Mimo jiné měla mít odborné vzdělání a vlastnosti, které jsou k vykonávání této práce potřeba. Měla mít ráda děti a své povolání, být dětem ve všem vzorem a pečovat o jejich klidný a radostný život v mateřské škole. S dětmi vždy jednala rozvážně, vlídně a spravedlivě. Všimla si jejich individuálních zvláštností a na základě poznání každého dítěte rozvíjela jejich přirozené zájmy a schopnosti. Den v mateřské škole byl uspořádán tak, aby zajišťoval plynulý život dětí, jejich správnou životosprávu a odpovídal jejich věkovým potřebám. Během dne byl čas vyměřen pro hry, činnosti podle volby dětí, pro zaměstnání, pobyt venku, odpočinek. Děti se učily organizovanosti, smyslu pro odpovědnost, správnému chování a pravidlům potřebné ke společnému soužití v kolektivu. (Opravidlová, Uhlířová, 2012)

Program výchovné práce v jeslích a mateřských školách (1967)

„Cíl předškolní výchovy vyjadřuje zákon o soustavě výchovy a vzdělání z 15. prosince 1960: V souladu s cíli vyspělé socialistické společnosti dostává se v předškolních zařízeních dětem od nejranějšího věku do šesti let výchovy a přiměřené přípravy k základnímu vzdělání.“ (Opravilová, Uhlířová, 2012, str. 216)

Zařízení předškolní výchovy pro děti v sobě slučovaly výchovné poslání a poslání sociální, zajišťovaly vliv společnosti na výchovu dítěte i všestrannou péči o děti zaměstnaných matek. Umožňovaly realizovat zásady ústavy týkající se rovnoprávnosti ženy a jejího zapojení do života společnosti. Výchovná zařízení plní toto poslání v těsné spolupráci s rodinou, která má základní význam pro utváření dětské osobnosti. Spolupracují s rodinou v plnění výchovných úkolů a považují tuto spolupráci za nutný předpoklad vlastní úspěšné výchovné práce. Výchovné úsilí předškolních zařízení směřovalo k jednotnému systému předškolní výchovy, kde se slučovala společenská výchova s výchovou rodinnou. V jednotlivých složkách výchovy (tělesné, rozumové, mravní, pracovní, estetické) byly vytyčeny dílčí cíle, které se do práce s dětmi přenášely v dialektické jednotě a návaznosti. Velký význam předškolní výchovy měl pro rozvoj morální složky dětské osobnosti. V dětském věku vznikaly důležité osobní vlastnosti a návyky chování, které se stávaly trvalou součástí formování morální složky dětské osobnosti. Hlavní podmínkou úspěšné výchovné práce byl bohatý citový život dítěte a uspokojování jeho citových potřeb. Dále také pro úspěšnou výchovnou práci v oblasti mravní výchovy byl nezbytný individuální přístup, tj. dokonalá znalost každého dítěte. Při plnění výchovných úkolů se používalo více výchovných prostředků, jedním z nich byla hra.

Program výchovné práce pro jesle a mateřské školy (1983)

Předškolní zařízení (jesle, mateřská škola, dětský útulek) byly součástí jednotné výchovně vzdělávací soustavy. Představovaly jejich první článek a zahrnovaly výchovu dětí od raného věku po vstup do školy.

Cílem bylo harmonicky rozvíjet děti od raného věku do šesti let v souladu s jejich věkovými možnostmi tak, aby v šestém roce byly schopné zapojit se do soustavného vzdělávacího procesu v základní škole. Všestranný harmonický rozvoj dětí

v předškolním věku zahrnoval oblast tělesnou, rozumovou, citovou, mravní, pracovní a estetickou. Cíl předškolní výchovy byl dán potřebami společnosti, proto se harmonický rozvoj zajišťoval v duchu ideových principů socialismu v dialektické závislosti na úkolech i podmínkách jeho budování a obrany. Politická a společenská situace si vynucovala zařazovat do práce s dětmi promyšlené pěstování širšího okruhu postojů, kterými by se vyznačovali budoucí občané socialistického státu. V mateřských školách se začala vytvářet osobnost socialistického občana, budovatele a ochránce socialistické společnosti. Zařízení pro děti od raného věku do šesti let dialekticky spojovaly ve svém působení výchovné a sociální poslání. Výchovné úsilí těchto zařízení směřovalo k jednotnému systému předškolní výchovy, ve které se harmonicky spojovala společenská výchova s výchovou rodinnou. Rozšířením vlivu institucionální předškolní výchovy na rodinu se vytvářely předpoklady k tomu, aby jesle a mateřské školy se staly centrem propagandy a osvěty i odborného poradenství pro širokou rodičovskou veřejnost. Jelikož se rodiči stávali často mladí lidé, učitelky nebo sestry v jeslích využívaly své odborné znalosti a vysvětlovaly rodičům nezbytné podmínky dobré výchovy dětí. (Opravilová, Uhlířová, 2012)

II. Praktická část

V této části bakalářské práce budou zpracovány dotazníky, které mají za úkol podpořit nebo vyvrátit poznatky z teoretické části. V letech 1948 – 1989 mohlo docházet ke změně pohledu na dítě a dětství. Tyto změny lze identifikovat dvěma způsoby. První způsob je analýza pramenů v teoretické části. Druhý způsob je položení otázek prostřednictvím dotazníku jednotlivým respondentům. Bylo vybráno 10 respondentů, kteří byli rozděleni do dvou skupin po 5. První skupina byla v předškolním věku v letech 1943 – 1960, druhá skupina v letech 1970 - 1989. Jednotlivé odpovědi respondentů byly zaznamenány a následně zobecněny. Zobecněné odpovědi z jednotlivých období budou porovnány mezi sebou. V závěru práce budou porovnávány jednotlivé zdroje (prameny a dotazníky).

5. Období 1943 – 1960

Pozn: Jednotlivé odpovědi respondentů budou níže vypsány jako příklad pro lepší pochopení. Zbylé odpovědi dotazovaných respondentů budou k nahlédnutí v příloze 1-10.

K tomuto období bylo těžké sehnat respondenty, kteří chodili do mateřské školy. Toto období bylo specifické tím, že prarodiče žili v blízkosti rodiny, a tak mohli hlídat děti v nepřítomnosti rodičů. Časté bylo také to, že matky zůstávaly doma s dětmi.

tabulka č. 3 - charakteristika respondentů

Rok narození	Pohlaví	Vzdělání	Bydliště	Sourozenci
1943	muž	SŠ	velké město	1
1946	žena	VŠ	velké město	2
1949	žena	VŠ	velké město	1
1954	žena	SŠ	menší obec	2
1956	žena	SŠ	větší obec	1

5.1 Otázky k okruhu Rodina:

1. Kolik máte sourozenců?
2. Na co si nejvíce pamatujete z předškolního dětství v rodině?
3. Pociťovali jste, že máte něčeho nedostatek?
4. Měli na Vás rodiče čas? Věnovali se vám? Co jste spolu dělali?
5. Držela vaše rodina pospolu? Čím to bylo?

Odovědi k otázce číslo 2.

Respondent č. 1: návštěvy u babičky a dědy, setkání s bratranci a sestřenicemi, výlety, Vánoce

Respondent č. 2: maminka, tatínek, babička, sestra, bratr, dětské hřiště, kde jsme trávili volný čas v létě, sáňkování na kopci v zimě, letní byt ve Sklenařicích, Ježíšek, Mikuláš

Respondent č. 3: babičku, hry s ní, povídání o světě, zpívání, lásku

Respondent č. 4: V domě o třech místnostech nás žilo 7. Rodiče, babička s dědou a my 3 děti. Na nic mimořádného si nevzpomínám, připadalo mi normální, že žiju v tak velké rodině, kde se nám průběžně všichni věnovali a cítili jsme se v bezpečí.

Respondent č. 5: Nejčastěji jsme chodila s rodiči na pole, oni pracovali a já se nudila?

Odpovědi k otázce číslo 3.

Respondent č. 1: ne

Respondent č. 2: ne

Respondent č. 3: Ne, ale kousek šunky či pomeranč byla velká vzácnost, pouze 3x do roka.

Respondent č. 4: Nedostatek jsem nepociťovala, v té době na tom byli všichni přibližně stejně. Snad jen proto, že jsme byli 3 sourozenci, museli jsme být trochu skromnější než někteří naši vrstevníci.

Respondent č. 5: ne

Odpovědi k otázce číslo 4.

Respondent č. 1: Tatínek pracoval do pozdních hodin, ale ve volném čase nám vymýšlel různé aktivity a hry. Maminka se nám věnovala stále, byla v domácnosti.

Respondent č. 2: Naše rodina bydlela v malém bytě - bydlela s námi i babička (tatínkova maminka). Všichni na nás měli čas a věnovali se nám takovým přirozeným způsobem. Maminka i babička s námi byly doma, tatínek chodil z práce večer – rádi jsme poslouchali jeho vyprávění z práce. S maminkou a babičkou jsme hodně zpívali. Učili nás ruční práce – háčkování, pletení, šití, apod., hráli jsme hry, rádi jsme poslouchali, jaké to bylo, když byla maminka nebo babička malá.

Respondent č. 3: Ano, výlety, procházky, hry, společné prázdniny na horách

Respondent č. 4: Vzhledem k tomu, že byla s námi maminka doma až do té doby, než jsem šla do první třídy, věnovala se hlavně nám. V naší rodině se hodně zpívalo, děda byl muzikant a on i rodiče nás vedli k hudbě. To nám vydrželo až do dospělosti. Děda byl též dobrý vypravěč, kterého jsme s nadšením poslouchali. V mládí jezdil jako muzikant s cirkusem po celém světě a měl spoustu zážitků. Protože jsme žili na vesnici, měli jsme zahradu, trávili jsme hodně času v přírodě a hráli různé hry.

Respondent č. 5: Spíš na mě měli čas babička s dědou

Odpovědi k otázce číslo 5

Respondent č. 1: Ano, bylo to normální.

Respondent č. 2: Ano, naše rodina držela pospolu a byla tím hlavním a nejdůležitějším v našem předškolním dětství. Asi to bylo tím, že tehdy (40. a 50. léta 20. století) to bylo normální a samozřejmé.

Respondent č. 3: Ano, rodiče se měli rádi, ale i celkové společenské ovzduší - strach 50. let – nahrával tomu, aby lidé více drželi pospolu.

Respondent č. 4: Rodina držela za každých okolností při sobě. To nám bylo vštěpováno od malička a též nám to vydrželo až do dospělosti. Neměli jsme televizi ani jiné vymoženosti dnešní doby, tak jsme komunikovali hlavně mezi sebou, což je velmi důležité.

Respondent č. 5: Ano, dokud maminka vedla domácnost. Scházeli jsme se každý víkend.

Zobecněné odpovědi na otázky č. 2 – 5:

2. Respondenti si nejvíce pamatují na trávení času se členy rodiny, prarodiči, bezpečí a lásku a rádi také vzpomínají na svátky – Mikuláš, Vánoce.

3. Nedostatek byl všude. Všichni na tom byli stejně a tak si to nikdo neuvědomoval.

4. Rodiče si obecně vždy udělali rádi na své děti čas. Vyprávěli jim různé příběhy, zpívalo se, výletovalo a hrály se různé hry. Děti měly velice v oblibě babičku.

5. Je normální, že rodina držela při sobě. V této době panoval velký strach a neklid.

5.2 Otázky k okruhu Mateřská škola:

6. Pamatujete si nějaké písničky/básničky? Uvedte příklad.

7. Pamatujete si na jídlo v MŠ? Chutnalo vám/ nechutnalo? Jaké?

8. Byla zde učitelka, kterou jste měli rádi/nerádi? Proč?

9. Chodili jste rádi/nerádi do MŠ? Proč?

10. Spali jste rádi/nerádi v MŠ? Proč?

Tři z dotázaných nechodili do MŠ. Jedna z dotázaných ale odpovídala, že MŠ pro ni byla velmi lákavá, protože to bylo něco, co nepoznala. Líbilo se jí, když chodily s maminkou kolem MŠ, jak si děti hrají na velké zahradě. Důvod, proč dotazování nechodili do MŠ, byl ten, že v této době byla menší zaměstnanost žen. Ty zůstávaly v domácnosti.

Odovědi k otázce číslo 6

Respondent č. 1: Ano, ruskou - Ur aura ura, bajci pėsnu pájut, čerez rečku Volgu na koníku plávut.

Respondent č. 2: Ano – skákal pes, ovčáci čtveráci, atd. Tyto písničky jsem pak učila své děti.

Odovědi k otázce číslo 7

Respondent č. 1: Ano, málo jsem jedla, byla jsem poslední, jídlo mi nechutnalo a musela jsem i víc než hodinu sedět u stolečku, pokud to nedojím. Končilo to pláčem a odporem kvůli tomu chodit do MŠ.

Respondent č. 2: Pamatuji si, jak nás nutili všechno sníst a já často šla s plnou pusou domů.

Odpovědi k otázce číslo 8

Respondent č. 1: Rádi – p. ředitelka Batušková, zpívala s námi, tančila a hrála si. Nerada – p. uč. Kyslinková – nutila mne jíst.

Respondent č. 2: Měla jsem tam jednu oblíbenou paní učitelku, vzala si mě i domů na prázdniny.

Odpovědi k otázce číslo 9

Respondent č. 1: Nerada, kvůli jídlu a také jsem chtěla být doma s babičkou a sestrou, ne ve vyhnanství MŠ.

Respondent č. 2: Chodila jsem ráda. Byla tam veliká zahrada, kde jsme si vyhráli.

Odpovědi k otázce číslo 10

Respondent č. 1: Nikdy jsem tam nespala.

Respondent č. 2: Už nevím proč, ale spala jsem tam nerada.

Zobecněné odpovědi na otázky č. 6 - 10:

6. Dotazovaní si ve velké většině pamatují lidové písně, například tancovala žížala, zelení hájové, holka modrooká, ruskou píseň, atd.

7. Jídlo všeobecně respondentům nechutnalo. Možná to bylo tím, že ještě neměli vytříbené chutě. Navíc byli nuceni vše sníst. Pokud nedojedli, následoval trest – sezení u stolečku, dokud to nesním -> odpor k MŠ.

8. Nelze zobecnit. Vždy jsou učitelky oblíbené (vyučující zpívala, tančila, hrála si s námi) i neoblíbené (nutila mě do jídla, když jsem vše nesnědla, následně mě trestala).

9. Nelze zobecnit. Záleží na subjektivním pocitu a prioritách jedince.

Příklady:

Neradi chodili do MŠ – kvůli jídlu, chtěli trávit čas s babičkou a dědou)

Rádi chodili do MŠ - velká zahrada

10. Je to zajímavé, ale naprostá většina dětí (klasický jev) nemá rádo dobu poledního klidu.

5.3 Otázky k okruhu Mé dětství x mých dětí, vnoučat:

11. Když se zamyslíte nad vaši školku nebo vašich dětí, vidíte v tom rozdíl? V čem?

12. Jsou dnešní učitelé jiní, než co vás učili?

13. Žijí dnešní děti ve větším materiálním dostatku než vy? Čím to je?

14. Liší se jednání dospělého s dítětem od zážitku z vašeho dětství?

15. Liší se to, co s dětmi děláte ve volném čase jako matka nebo babička?

Odpovědi k otázce číslo 11

Respondent č. 1, 2 (manželé, na tyto otázky mají stejný názor): Mohu srovnávat školku, kam chodily moje děti se školku, do které chodil můj vnuk: Moje děti chodily do stejné školky (jen v odstupu cca 5 let), nicméně je zvláštní, že syn tam nechodil moc s nadšením, dcera naopak ráda. Doba mezi školku dětí a vnuka je 30 let a mohu uvést např. rozdíly: asi je patrný rozdíl, pokud jde o vybavení, dnes větší sofistikovanost programu a cílů výuky, dříve možná více převažovala hra, dnes je více výuky (angličtina, apod.), dříve to byla více školka „mateřská“ s důrazem na nahrazení dočasné absence maminky, teď je to více školka „předškolácká“ s důrazem na výuku, soutěživost, výkon.

Respondent č. 3: Vidím, mé děti – 70. léta, MŠ se příliš nelišila od té, kterou jsme prošli my. Vnoučata jsou vedena mnohem volněji a demokratičtěji, direktivní v MŠ ustoupilo.

Respondent č. 4: Mohu porovnávat trochu školku mých dětí a vnoučat. Moje děti mohly chodit do školky již od 2 let života – to byla tzv. jeslová třída. Dnes mají maminky možnost být doma s dětmi déle, je to určitě pro ně lepší. Dnešní děti mají ve školce určitě více her a zajímavějších, myslím, že se i více připravují na školní docházku.

Respondent č. 5: myslím, že my jsme měli více volnosti.

Odpovědi k otázce číslo 12:

Respondent 1, 2: Opět srovnávám situaci školky mých dětí a vnuka – myslím, že v podstatě učitelé nejsou moc jiní, jen musí plnit dané cíle, asi se u nich hodnotí více výsledky

Respondent 3: Jsou, nás učili v MŠ většinou nekvalifikované učitelky, které práci podřizovaly politickým trendům.

Respondent 4: Jiná je hlavně celá dnešní společnost. Učitel ve škole, kam jsem chodila, byl autorita, měl více pravomocí, nebyl zavalen haldami formulářů a měl víc času na to věnovat se svému poslání. Co řekl učitel, bylo pro nás svaté. Jací jsou dnešní učitelé, nedokáží posoudit, určitě mají jiné osnovy, musejí dodržovat jiná pravidla než ti z mého mládí. Myslím, že to mají těžší.

Respondent 5: Myslím, že každý člověk je jiný. Teď jako dříve záleží na přístupu.

Zobecněné odpovědi na otázky č.11 - 15:

11. Děti mají více volnosti, přistupuje se demokratičtěji, direktivita v MŠ ustoupila. Je dnes více her, zajímavější výběr. Je jiné vybavení. Dříve více převažovala hra, dnes je více výuky v Aj. Je větší sofistikovanost programu a cílů, větší příprava na ZŠ.

12. Na tuto otázku se názory velmi liší, někdo tvrdí, že záleží na člověku a jeho přístupu. Poté, že učitelé nejsou jiní, jen musí plnit dané cíle, hodnotí se více výsledky. Musí dodržovat jiná pravidla a vyplňovat více formulářů. Další názor, že jsou jiní, dříve učily nekvalifikované učitelky, které práci podřizovaly politickým trendům.

13. Ano, celá společnost žije na vyšší úrovni. Vyvinula se technika a technologie. Podle majetnosti rodičů se prohlubují rozdíly mezi dětmi. Větší nabídka všemožných lákadel. Pokud děti nemají věci jako jejich vrstevníci, připadají si méněcenný.

14. Dnešní děti jsou více hýčkané. Dříve byli rodiče přísnější, důslednější, my jako děti jsme si k nim mohly dovolit mnohem méně, než moje děti nebo vnoučata. Direktiva ustoupila diskusi s vysvětlováním tak, aby dítě dobrovolně konalo nezbytné věci.

15. Aktivity se moc neliší (hra, četba, pobyt venku, sport, kultura), pouze přístup. S vnoučaty mám více trpělivosti, snažíme se dělat si navzájem radost.

6 Období 1970 – 1989

tabulka č. 4 - charakteristika respondentů

Rok narození	Pohlaví	Vzdělání	Povolání	Bydliště	Sourozenci
1973	muž	VŠ	Projektant	velké město	2
1973	žena	VŠ	Úřednice	velké město	2
1973	žena	VŠ	Úřednice	velké město	2
1975	žena	VŠ	Učitelka	velké město	2
1980	žena	VŠ	Administrativní pracovník	velké město	1

6.1 Otázky k okruhu Rodina:

1. Kolik máte sourozenců?
2. Na co si nejvíce pamatujete z předškolního dětství v rodině?
3. Pociťovali jste, že máte něčeho nedostatek?
4. Měli na Vás rodiče čas? Věnovali se vám? Co jste spolu dělali?
5. Držela vaše rodina pospolu? Čím to bylo?

Zobecněné odpovědi na otázky č. 2 - 5:

2. Pamatuji si na svátky - Vánoce, jejich příprava, zpívání koled. Trávení hodně času s prarodiči. Pobyt v přírodě, pokoj dělený s 2 sestrami.

3. Spíše převažovala odpověď ne. Ostatní respondenti napsali soukromí (chtěl svůj vlastní pokoj), „zboží z tuzexu“, neměla barbínu a mončičáka.

4. Dotazování odpověděli, že spíše trávili čas s prarodiči, rodiče byli v práci. Ale když spolu byli, podnikali výlety, jezdili na lyže, chalupu, trávili čas venku.

5. U této otázky padlo 4x ano, důvody jsou různé. Otec si zakládal na rodině (neměl matku), dobré zázemí, veselost v rodině, bydlení v jedné domácnosti. U odpovědi ne, rodiče žili odděleně -> hodně trávil čas s babičkou a dědou.

6.2 Otázky k okruhu Mateřská škola:

6. Pamatujete si nějaké písničky/básničky? Uveďte příklad.

7. Pamatujete si na jídlo v MŠ? Chutnalo vám/ nechutnalo? Jaké?

8. Byla zde učitelka, kterou jste měli rádi/nerádi? Proč?

9. Chodili jste rádi/nerádi do MŠ? Proč?

10. Spali jste rádi/nerádi v MŠ? Proč?

Zobecněné odpovědi na otázky č. 6 - 10:

6. ano, lidové písničky: např. foukej, foukej větříčku, ovčáci čtveráci, vraný koně, běží liška k Táboru

Jedna dotazovaná se setkala s negativní reakcí, bylo jí doporučováno, ať nezpívá kvůli falešnosti, naopak dobře recitovala - > chodila na recitační soutěže.

7. ne

ano, suchý rohlík s medem. Naopak nechutnalo tlusté maso, koprová omáčka, rybí pomazánka. Za trest, sezení u stolečku, dokud to nesní.

8. Ano, byla hodná, krásně malovala, usměvavá, pohodová. Tu, co jsme měli neradi, křičela, zavírala mě do kumbálu pro uklízečky, abych nebrečela ve třídě.

9. Ano, vyhledávání kolektivu, byli zde kamarádi.

Ne, kvůli učitelce.

10. Nerada, brali jsme to jako promarněný čas, místo kterého jsme mohli dělat něco jiného. Učitelka nutila děti mít na očích ručník, aby se nemohly dívat, co se děje okolo. Jednou ano, byl klid a přišlo mi to fajn.

6.3 Otázky k okruhu Mé dětství x mých dětí, vnoučat:

11. Když se zamyslíte nad vaší školkou nebo vašich dětí, vidíte v tom rozdíl? V čem?

12. Jsou dnešní učitelé jiní, než co vás učili?

13. Žijí dnešní děti ve větším materiálním dostatku než vy? Čím to je?

14. Liší se jednání dospělého s dítětem od zážitku z vašeho dětství?

15. Liší se to, co s dětmi děláte ve volném čase jako matka nebo babička?

Zobecněné odpovědi na otázky č. 11 - 15:

11. Ano, rodiče se více angažují, přístup k dětem se změnil, stravování je jiné, dbá se na zdravou výživu. Více respektu k dětem a jejich potřebám.

12. *Ano, jsou méně přísní, více chápující, mají bližší vztah k dětem. Dnes je více volnosti.*

13. *Ano, změnily se podmínky, doba, všeho je velký výběr.*

14. *V zásadě ne, možná je větší prostor pro diskuse.*

Ano, odstoupilo se od autority, děti mají větší volnost. Život v rodinách se více přizpůsobuje dětem.

15. *Nedokážu posoudit, zatím jsem jen v roli matky/otce. Ale jako matka/ otec se snažím trávit co nejvíce času s dětmi.*

7 Porovnávání období 1943 - 1960 x 1970 - 1989

1. *Rodiny měly podobný počet dětí, jak v prvním období, tak ve druhém.*

2. *V obou obdobích si dotazovaní nejvíce pamatují z předškolního věku trávení času se členy rodiny, s prarodiči. Svátky, které byly v tomto období pro dítě důležité – Mikuláš, Vánoce.*

3. *V této otázce převažovala odpověď ne, všichni na tom byli stejně.*

4. *Tady se odpověď liší, v dřívějším období rodiče trávili více času s dětmi, zpívali s nimi, hráli hry. V pozdějším období, byli rodiče zaměstnaní, děti trávili více času s babičkou a dědou.*

5. *Tady se odpovědi shodují, až na jednu. Rodiny spolu držely, akorát byl pokaždé jiný důvod, čím to bylo.*

6. *Ano, hlavně lidové písničky.*

7. *Ano, pamatují. Hlavně tresty za nedojídání. Chutnal rohlík s medem, mrkvový salát. Nechutnalo tvrdé hovězí maso, rozvařená kolínka s omáčkou, hnusný čaj z konvic.*

8. *Ano, měli jsme rádi učitelku, která byla hodná, milá, hrála si s námi, zpívala. Neradi jsme měli učitelku, která na nás křičela, trestala nás.*

9. *Tady převažuje odpověď ano, ale důvody jsou odlišné – velká zahrada, kamarádi. Nerada kvůli zlé učitelce, jídlu.*

10. *Nerada - jako děti jsme chtěly dělat jiné věci, musely jsme mít ručník na hlavě.*

11. *Více volnosti, větší vybavení, více respektu k dětem a jejich potřebám.*

12. Na tuto otázku není jednoznačná odpověď, někdo tvrdí, že nejsou odlišní, jen mají více papírování. Další, že jsou. Jsou více chápající, mají bližší vztah k dětem, jsou kvalifikovaní, neučí podle politických trendů.

13. Ano, jiná doba. Technický a technologický pokrok jde dopředu.

14. Názor na tuto otázku se zcela neliší, respondenti odpovídali, že ano. Dříve byli rodiče přísnější. Dnes se s dítětem více diskutuje, mají větší volnost, více se respektují.

15. Tuto otázku nelze porovnat, dotazovaní z druhé skupiny z roku 1970 – 1989 mají zatím roli matky/otce.

8 Závěr

Bakalářská práce se zabývá tématem „Proměna pohledu na dítě a dětství v letech 1948 – 1989. Cílem bylo zjistit, zda se během 41 let udála změna v pohledu na dítě a dětství. Za tímto účelem byly formulovány tyto otázky. Jak probíhala výchova dítěte v rodině během let 1948 – 1989? Jak probíhala výchova dítěte mimo rodinu během let 1948 – 1989? Jaké byly základní faktory změny pohledu na dítě a dětství? Potvrdilo dotazníkové šetření to, co jsme se dozvěděli z teorie? Odpovědi na tyto otázky budou zodpovězeny v této části bakalářské práce.

Výsledek praktické části nelze vztahovat na celou společnost, jelikož počet dotazovaných respondentů není dostatečný (malé procento populace). Pro účely této bakalářské práce je počet dotazovaných dostatečný.

V padesátých a šedesátých letech 20. století stát podporoval porodnost. Rodina držela pohromadě, byla malá rozvodovost a průměrný počet potomků na jednu rodinu, který vyplývá z dotazníků, byl dva. Matka byla povětšinou v domácnosti a vychovávala děti. Z tohoto důvodu děti nenavštěvovaly předškolní zařízení. V této době měli na výchovu dítěte velký vliv také prarodiče. Žili se svými dětmi a vnoučaty pohromadě. Jedním z důvodů, proč rodina držela pohromadě, byl strach 50. let. Bylo poválečné období, k moci se dostali komunisté, kteří začali ovládat společnost a ti kteří se postavili tomuto režimu, byli perzekuováni.

V sedmdesátých a osmdesátých letech byla větší porodnost (Husákovy děti), prarodiče se nadále podílejí na výchově dítěte, míra rozvodovosti se zvyšuje. Je kladen větší důraz na rovnoprávnost mezi mužem a ženou. Ženy začínají ve větší míře pracovat, a proto jsou děti umísťovány v předškolních zařízeních (jesle, mateřské školy).

Hlavním posláním předškolních zařízení bylo vychovat budovatele socialistického státu, kteří budou ideologicky úzce spjati s komunismem. Pokud bude potřeba, ochrání komunistický stát. Nebyl prosazován individuální přístup, všichni si jsou rovni, nikdo nevybočuje a je prosazována ateistická výchova. V osnovách pro mateřské školy z roku 1955 je kladen důraz na mravní výchovu. Děti byly vedeny k lásce a obdivu k Sovětskému svazu. Osnovy byly aktualizovány v roce 1961. Důraz na mravní výchovu

střídá výchova rozumová. V roce 1967 vzniká program Výchovné práce v jeslích a mateřských školách. Hlavním cílem je přiměřená příprava dítěte k základnímu vzdělání. Hlavním výchovným prostředkem je hra.

Hlavním faktorem změny pohledu na dítě a dětství byla politická situace. K zásadní změně pohledu na dítě během let 1948 – 1989 nedošlo z důvodu přetrvávající komunistické vlády.

Na základě odpovědí respondentů je zřejmé, že většina informací z pramenů jsou totožné s informacemi získanými z dotazníků. Záleželo na původu dítěte, existovaly celotýdenní školky, rodiče byli ovlivňováni učiteli MŠ, učitelé kladli důraz na dobré mravy, byla kratší mateřská dovolená a další všeobecné informace.

9 Literatura

Tištěné zdroje:

1. BARTUŠKOVÁ, M., JÍROVÁ, M., Příručka pro pracovníce v mateřských školách a domovech pro děti od tří do šesti let. Praha: SPN, 1952
2. BARTUŠKOVÁ, M. a kol., Pedagogika předškolního věku. Praha: SPN, 1957
3. BĚLINOVÁ, L., CIPRO, M., Ateistická výchova na mateřské škole. Praha: SPN, 1959
4. GAVORA, P., Úvod do pedagogického výzkumu. Brno: Paido, 2010. ISBN 978 – 80 – 7315 - 185 – 0.
5. HARTL, P., HARTLOVÁ, H., Velký psychologický slovník. Praha: Portál, 2010. ISBN 978 -80 – 7367 – 686 – 5.
6. KUJAL, B., a kol. Pedagogický slovník 1. díl. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1965.
7. KUKLÍK, J., Dějiny 20. století. Praha: Práce, 1999, ISBN 80-86287-15-7
8. OPRAVILOVÁ, E., KROPÁČKOVÁ, J., Studijní texty k předškolní pedagogice s úvodem do pedagogiky. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2005, ISBN 80 - 7290 - 251 - 2.
9. OPRAVILOVÁ, E., UHLÍŘOVÁ, J., Předškolní výchova v zrcadle pramenů II. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2012, ISBN 978-80–7290-623 – 9.
10. OPRAVILOVÁ, E., UHLÍŘOVÁ, J., Předškolní výchova v zrcadle pramenů III. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2013, ISBN 978 - 80 – 7290 – 624 – 6
11. PRŮCHA, J., Pedagogická encyklopedie, Praha: Portál, 2009, ISBN 978-80-7367-546-2.
12. PRŮCHA, J., Pedagogický výzkum: uvedení do teorie a praxe, Praha: Karolinum, 1995, ISBN 80 - 7184 – 132 – 3.
13. PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J., Pedagogický slovník, Praha: Portál, 2009, ISBN 978 – 80 – 7367 – 647 – 6.

14. RÁKOSNÍK, J., ŠUSTROVÁ, R., Rodina v zájmu státu: populační růst a instituce manželství v českých zemích 1918 - 1989, Praha: NLN, 2016, ISBN 978 – 80 – 7422 – 378 – 5.
15. UHLÍŘOVÁ, J., Hledání cesty profesionalizace učitelů primární školy v letech 1948 – 1989, Praha: Univerzita Karlova v Praze - Pedagogická fakulta, 2013, ISBN 978 – 80 – 7290 – 641 – 3.
16. VÁGNEROVÁ, M., Vývojová psychologie: dětství a dospívání, Praha: Karolinum, 2012, ISBN 978 – 80 – 246 – 2153 – 1.

Elektronické zdroje:

17. Anticharta – ústav pro studium totalitních režimů[online]. [cit. 2017-05-14].
Dostupné z: <https://www.ustrcr.cz/uvod/antologie-ideologickyh-textu/anticharta/>
18. Podepsali Chartu. Podívejte se jak – Aktuálně. cz [online]. 2007[cit. 2017-05-14].
Dostupné z: <https://zpravy.aktualne.cz/domaci/podepsali-chartu-podivejte-se-jak/r~i:article:384132/>
19. Zákon o rodině [pdf]. 1963/94 Sb. [cit. 2017 -06 - 11]. Dostupné z:
http://www.mpsv.cz/files/clanky/7262/Zakon_o_rodine.pdf

10 Seznam příloh

Příloha 1

Dotazník

Rok narození: 1980
Povolání: administrativa
Nejvyšší dosažené vzdělání: VŠ
Tehdejší místo bydliště (malá obec - do 100 ob., větší obec - do 5000 ob., město - do 10 000 ob., velké město - nad 10 000 ob.):

Rodina:

1. Kolik máte sourozenců? 1
2. Na co si nejvíce pamatujete z předškolního dětství v rodině? na babičku a dědečka
3. Pociťovali jste, že máte něčeho nedostatek? ne
4. Měli na Vás rodiče čas? Věnovali se vám? Co jste spolu dělali? bydleli jsme společně s prarodiči - ti se nám věnovali více, rodiče šli do práce, maminka dojížděla za prací mimo Prahu
5. Držela vaše rodina pospolu? Čím to bylo? ano, bydleli jsme v jedné domácnosti společně s prarodiči

Mateřská škola:

6. Pamatujete si nějaké písničky/básničky? Uvedte příklad. Čap štvanil apriču, Ententýky
7. Pamatujete si na jídlo v MŠ? Chutnalo vám/ nechutnalo? Jaké? 2 spalilky, Skalnat pes
8. Byla zde učitelka, kterou jste měli rádi/neradi? Proč?
9. Chodili jste rádi/neradi do MŠ? Proč?
10. Spali jste rádi/neradi v MŠ? Proč? - chodila jsem domů po obědi díky babičce a dědovi

Mé dětství x mých dětí, vnoučat:

11. Když se zamyslíte nad vaši školkou nebo vašich dětí, vidíte v tom rozdíl? V čem?
12. Jsou dnešní učitelé jiní, než co vás učili?
13. Žijí dnešní děti ve větším materiálním dostatku než vy? Čím to je?
14. Liší se jednání dospělého s dítětem od zážitku z vašeho dětství?
15. Liší se to, co s dětmi děláte ve volném čase jako matka nebo babička?

ad 7) ano, pamatují. Nejvíce jsem milovala rolátě s maslem a medem a možkový salát. Nechutnala mi šoprona, omáčka a rybi, pomazánka. Pamatují si na tlusté maso.

ad 8) pamatují si na první učitelku Míšu s dlouhými tmavými vlasy. Byla mladá a moc milá. Starší učitelka Věra švábala. Ostatní si nepamatují.

ad 9) do MŠ jsem chodila ráda, měla jsem tam hodně kamarádů z blízkého okolí. Společně jsme přešli do ZŠ, někdo také i na SŠ. Nyní se opět setkáváme v 1. třídě ZŠ s vlastními dětmi.

ad 11) Asi nedokážu porovnat. Zase totiž vzpomínám nemám. Stejně jako školka dcer, tak i moji školka byla v pěkné lokalitě. Měla velkou zahrádku. Chodili jsme ven i mimo areál MŠ. Nechodili jsme

za zúčastňujú jeho školka dcery. V našom štádiu nás
nutili do jidla. Muselo sa dopísať. U dcery bolo
pravidlo odmietania. Táto trieda nebola smiešna, ale
dla vedom.

ad 12) Už je to slabo. Netroufalim si porovnať. Určite
je u nás väčšia dostupnosť dátového zariadenia
a zisťovacie informácie. Možnosť zabranenia
stažní, apod.

ad 13) Určite áno. Pamätaj si ešte Tuzex, fronty na
bermalny, šunka alebo uherak je me mlt. j m
výjmečne. Babička s tetou táto pristovali
na drate vlastni ovoce a zeleninu.
Druo j vcho dostatek.

ad 14) Nemam nijako vyrazne zdantky z detstvi
okolne toho. Je to hodne individualne.
Muj bratr ml v 1. trie, 25. ucitelku, ktora
s tetou pristupovala jeho ucitelci v m
me dcery. Zaroven sa taie stala s auto-
matizovan pristupem zela s2 nadhledu na
vco. Myslim, ze jde o pristup jednotlivci
kdi vice ne-li o dobn, ve ktore vyrastame.

ad 15) Mam u nás vice možnosti cestovat, v tom
vidim nejvetsi rozdil. Jinak s dcerou
chodim, stejne jako moji vdie chodili
se muer, do divadel, do kin, na vystavy,
do zoo, jedine na vylety - i vltrem, detime
taberakem, ...

Příloha 2

Dotazník

Rok narození: 1973
Povolání: PROJEKTANT
Nejvyšší dosažené vzdělání: VŠ
Tehdejší místo bydliště (malá obec - do 100 ob., větší obec - do 5000 ob., město - do 10 000 ob., velké město - nad 10 000 ob.): PRAHA

Rodina:

1. Kolik máte sourozenců? 2
2. Na co si nejvíce pamatujete z předškolního dětství v rodině? DOVOLENÉ NA HORÁCH
3. Pociťovali jste, že máte něčeho nedostatek? SOUKROMÍ, CHTĚL JSEM VÁNOCE
4. Měli na Vás rodiče čas? Věnovali se vám? Co jste spolu dělali? PŘES TÝDEN JSEM BYL SBABÍ
5. Držela vaše rodina pospolu? Čím to bylo? MALÝ BYT, NEBYLO ÚNIKU

Mateřská škola:

6. Pamatujete si nějaké písničky/básničky? Uvedte příklad. FOUKEJ, FOUKEJ VĚTRÍČKU →
7. Pamatujete si na jídlo v MŠ? Chutnalo vám/ nechutnalo? Jaké? NE
8. Byla zde učitelka, kterou jste měli rádi/neradi? Proč? PŘE SOU. VĚ. MILENA, BYLA HODNÁ
9. Chodili jste rádi/neradi do MŠ? Proč? ANO, BYL TAM KAMARÁD
10. Spali jste rádi/neradi v MŠ? Proč? NE, BYLO PŘÍLIŠ VĚCI NA "PRÁCI"

Mé dětství x mých dětí, vnoučat:

11. Když se zamyslíte nad vaší školkou nebo vašich dětí, vidíte v tom rozdíl? V čem? DNES JE VŠEHO NADBYTEK
12. Jsou dnešní učitelé jiní, než co vás učili? DNES JE VÍCE VOLNOSTI
13. Žijí dnešní děti ve větším materiálním dostatku než vy? Čím to je? ANO, ZMĚNILI SE PODMÍNKY
14. Liší se jednání dospělého s dítětem od zážitku z vašeho dětství? - V ZÁSADE ASI NE **
15. Liší se to, co s dětmi děláte ve volném čase jako matka nebo babička? SNAŽILM SE BÝT VÍCE S DĚTI. JESTLI JSOU SPOKOJENÍ SE OPAŽKA NA NĚ.

** DNES SE NEMÍCHA TOLIK POLITIKA DO ŠKOLY. NENÍ TŘEBA DOBRÝ PŮVOD ABY ČLOVĚK USPĚL.
(DÍTĚ)

Příloha 3

Dotazník

Rok narození: 1975
 Povolání: učitelka
 Nejvyšší dosažené vzdělání: Vysokostřední
 Tehdejší místo bydliště (malá obec - do 100 ob., větší obec - do 5000 ob., město - do 10 000 ob., velké město - nad 10 000 ob.):
 ob. velké město - nad 10 000 ob.):

Rodina:

1. Kolik máte sourozenců? 2
2. Na co si nejvíce pamatujete z předškolního dětství v rodině? *Kam na výlety, na ulici, na výhledy a představy u babičky a dědy.*
3. Pociťovali jste, že máte něčeho nedostatek? *neměla jsem žádné a momentálně :-)*
4. Měli na Vás rodiče čas? Věnovali se vám? Co jste spolu dělali? *Ne (dělali nějaké věci) / jezdili na chatu, chodili na procházky.*
5. Držela vaše rodina pospolu? Čím to bylo? *Ne. Rodiče byli od dětství. Byla jsem hodná u babičky a dědy.*

Mateřská škola:

6. Pamatujete si nějaké písničky/básničky? Uvedte příklad. *Bláží líčko, šakal po, troucha*
7. Pamatujete si na jídlo v MŠ? Chutnalo vám/ nechutnalo? Jaké? *Nepamatuji*
8. Byla zde učitelka, kterou jste měli rádi/nerádi? Proč? *Nerada. / šakrala mně do kurnatku pro*
9. Chodili jste rádi/neradi do MŠ? Proč? *Ne, má výše.*
10. Spali jste rádi/neradi v MŠ? Proč? *Nerada. Museli jsme mít ručičku na otáčce a nemohli se divat co se kolem děje. Chodila jsem do celodenní školky.*

Mé dětství x mých dětí, vnoučat:

11. Když se zamyslíte nad vaší školkou nebo vašich dětí, vidíte v tom rozdíl? V čem? *Ano. Více respektu k dětem a jejich potřebám dnes.*
12. Jsou dnešní učitelé jiní, než co vás učili? *Ano jsou více chápaví **
13. Žijí dnešní děti ve větším materiálním dostatku než vy? Čím to je? *Δ*
14. Liší se jednání dospělého s dítětem od zážitku z vašeho dětství? *○*
15. Liší se to, co s dětmi děláte ve volném čase jako matka nebo babička? *⊗*

* Byla jsem šťastnou dítě - dala kdy byla mnoha dětí. Měli jsme být vůbec rádi, že jsme se do školky dostali. Kvalita se vůbec nezměnila.

Δ Ano. Vždy se generacím materiálním dostatek posouvá ke lepšímu směru. I mi rodiče měli větší dostatek než prarodiče a oni také!

○ Ano více respektu a pochopení. Také větší informovanost (a si mohou rodiče dovolit).

⊗ Ano jako matka se snáším více s tímto dětem než má matka. Jako babička bych chtěla být jako moje babička.

Příloha 4

Dotazník

Rok narození: 1973

Povolání: úředník

Nejvyšší dosažené vzdělání: VŠ bakalář

Teďjší místo bydliště (malá obec, větší obec, město, velké město): město

Rodina:

1. Kolik máte sourozenců? 2
2. Na co si nejvíce pamatujete z předškolního dětství v rodině? Pobyt v přírodě na chatě
3. Pociťovali jste, že máte něčeho nedostatek? „Zboží z tuzexu“
4. Měli na Vás rodiče čas? Věnovali se vám? Co jste spolu dělali? Ano, když jsem potřebovala, jinak jsem byla samostatná a nevyžadovala jejich pozornost, uměla jsem se zabavit sama
5. Držela vaše rodina pospolu? Čím to bylo? Ano, nejspíše proto, že otec neměl matku a zakládal si na rodině

Mateřská škola:

6. Pamatujete si nějaké písničky/básničky? ano, učitelky nás učily základní písničky, možná jsme je jako děti znaly z domova, to už nevím. Ale pořád se nacvičovaly nějaké programy, nějaké pásmo plné písniček a básniček (besídky, státní svátky...). Některé si pamatuji do dnes, ale celé už bych je nedala. Zpívaly jsme za doprovodu piana, hrála učitelka, já měla doporučeno nezpívat nahlas (nemám hudební sluch, bylo mi to dost často vytýkáno, styděla jsem se za to). Za to jsem musela hodně recitovat, pí učitelka se mnou a asi ještě s 2 dětmi chodila na různé soutěže. Básně mě neučila učitelka, dostala jsem ji napsanou na papíře a učila mě to máma. Pamatuji si dodnes jen nějaké střípky, jeden dva verše. Ale recitovala jsem ráda, byla jsem úspěšná, tím výjimečná a ulejšvala jsem se ze školky. A někdy jsem nemusela spát po obědě, protože se trénovalo. Ostatní děti nás za to nesnášely. Jo a vzpomínám si, že při těch pásmech jsme se doprovázely nějakými jednoduchými nástroji, triangly, bubínky a takové ty chrastící koule. No bohužel mě to učitelky nepůjčovaly, dost mě to mrzelo. Dnes vím, že měly důvod.
7. Pamatujete si na jídlo v MŠ? ano, vzpomínám na tvrdé vařené hovězí maso v podobě plátku, které jsem nejedla a pod strachem vyhazovala pod stůl. Existoval tvrdý teror za nedojídání jídla, např. po obědě spát o 10 minut déle. Vzpomínám na kolínka s nějakou omáčkou, na hrnečky z umělé hmoty s vytlačovanými puntíky v červené a oranžové barvě, které byly odřené a nepříjemné na rtech, hrnečky se plnily hnusným čajem z várnice. Pilo se jen k jídlu, pití po celý den nebylo k dispozici. Jedlo se jen lžící, tedy já si vzpomínám jen na lžici. Vzpomínám si na malou jídelničku, která byla pořád něčím politá a na lepící stoly. Jo a na hnusný smradlavý hadr hnědé barvy, kterým to učitelky utíraly. Nejradši jsem měla krupicovou kaši, ale i tu dokázaly kuchařky zkazit (pucky a posypané hořkým kakaem). Většinou jsem ve školce moc nejedla, byla jsem rozmazlená. Vzpomínám, že dojídat jídlo bylo pro mne noční můrou. Zvedal se mi

žaludek, když mne pod hrozbou nutily, což učitelky nemohly pochopit, prostě se mi navalovalo.

8. Byla zde učitelka, kterou jste měli rádi/nerádi? Proč? Byly učitelky oblíbené i neoblíbené. Neoblíbená křičela a trestala a měla stále špatnou náladu, oblíbená byla usměvavá pohodová a milá

9. Chodili jste rádi/nerádi do MŠ? Proč? Ráda, vždy jsem vyhledávala kolektiv

10. Spali jste rádi/nerádi v MŠ? Proč? Nerada, nebyla jsem zvyklá spát a čas spaní mi přišel neskutečně dlouhý

Mé dětství x mých dětí, vnoučat:

11. Když se zamyslíte nad vaší školkou nebo vašich dětí, vidíte v tom rozdíl? V čem? Zásadní rozdíl nevidím

12. Jsou dnešní učitelé jiní, než co vás učili? Myslím, že ne, mladí se určitě snaží být kreativní, ale čas je pohltil a jejich aktivita potom slábne

13. Žijí dnešní děti ve větším materiálním dostatku než vy? Čím to je? Ano, je to dané vyspělostí dnešního světa

14. Liší se jednání dospělého s dítětem od zážitku z vašeho dětství? Asi zásadně ne, možná je větší prostor pro diskuse

15. Liší se to, co s dětmi děláte ve volném čase jako matka nebo babička? Nedokážu posoudit, nemám vnoučata

Příloha 5

Dotazník

Rok narození: 1973

Povolání: bankovní úřednice

Nejvyšší dosažené vzdělání: bakalář, ekonomické vzdělání

Tehdejší místo bydliště (malá obec - do 100 ob., větší obec - do 5000 ob., město – do 10 000 ob., velké město – nad 10 000 ob.): velké město

Rodina:

1. Kolik máte sourozenců? 2 sestry

2. Na co si nejvíce pamatujete z předškolního dětství v rodině?

Na pokoj, který jsme se sestrami dělily. Na naše hračky. Stavěly jsme domečky z dřevěných kostek a používaly knížky jako mezipatří. Na Vánoce a zpívání koled. Jak naše maminka pekla cukroví. Na dvouhodinové cesty autem za babičkou a dědou. Jak jsme u nich zpívali písničky a chodili na zahrádku. Nejsem si jistá, jestli je vše z předškolního věku, nebo něco možná, už když jsem začala chodit do školy. Pamatuji si na návštěvy bratrance a sestřence.

3. Pociťovali jste, že máte něčeho nedostatek?

Ne, to asi ne.

4. Měli na Vás rodiče čas? Věnovali se vám? Co jste spolu dělali?

Měli, hlavně asi naše maminka. Tati chodil dost často pozdě z práce. Jinak bych řekla, že jsme si se sestrami vyhrály samy. Byli jsme co rodina hodně venku, na zahradě, chodili na výlety, jezdili na lyže. Jinak nás rodiče vedli k práci všeho druhu.

5. Držela vaše rodina pospolu? Čím to bylo?

Ano, asi zdravým přístupem našich rodičů k výchově dětí, dobré zázemí. Se sestrami jsme měly občas nějaké konflikty, ale všeho všudy jsme se měli jako rodina dobře, bylo veselo.

Mateřská škola:

6. Pamatujete si nějaké písničky/básničky? Uveďte příklad.

Ovčáci. Vraný koně. Vyletěla holubička.

7. Pamatujete si na jídlo v MŠ? Chutnalo vám/ nechutnalo? Jaké?

Jídlo ve školce si moc nevybavuji.

8. Byla zde učitelka, kterou jste měli rádi/nerádi? Proč?

Byla, a měla jsem ji rada. Uměla hezky malovat, jinak si moc detailů nepamatuji.

9. Chodili jste rádi/nerádi do MŠ? Proč?

Ráda, měla jsem kamarádky a mého mladšího bratrance, který chodil do stejné školky. Vybavuji si trochu, jak to ve školce vypadalo a jak jsme chodili ven na hřiště.

10. Spali jste rádi/nerádi v MŠ? Proč?

Mám dojem, že ráda. Přišlo mi to docela fajn, byl klid.

Mé dětství x mých dětí, vnoučat:

11. Když se zamyslíte nad vaší školkou nebo vašich dětí, vidíte v tom rozdíl? V čem? Řekla bych, že rodiče se v dnešní době víc angažují. Školka mého syna pořádala různé akce i s rodiči. Pak přístup k dětem se možná změnil. V mé době byly paní učitelky asi víc autoritativní, než ve školce mého syna. Učitelky si s dětmi víc hrají a dovádějí, než co si pamatuji z mé doby.

Stravování je asi také jiné. Dbá se více na zdravou výživu. Dětem se nabízí hodně ovoce, zeleniny. To si z mé školky moc nepamatuji. Můj syn chodil dost často na výlety a akce pro děti. To si z mé školky také moc nevybavuji.

12. Jsou dnešní učitelé jiní, než co vás učili?

Řekla bych, že ano, jsou méně přísní. Mají možná bližší vztah k dětem.

13. Žijí dnešní děti ve větším materiálním dostatku než vy? Čím to je?

Ano, doba se změnila. Je všeho velký výběr. Elektronika, telefony, hry, iPady se stávají brzkou součástí dětského života. Životní úroveň se po materiální stránce zlepšila.

14. Liší se jednání dospělého s dítětem od zážitku z vašeho dětství?

Řekla bych, že ano. Odstoupilo se od té autority. Děti mají větší volnost. Mohou se více zapojovat do rozhovoru dospělých. Život v rodinách se dětem víc přizpůsobuje, než jak to bylo za mého dětství. Dětem se více vyhovuje.

15. Liší se to, co s dětmi děláte ve volném čase jako matka nebo babička? Zatím mám roli matky. Na roli babičky si ještě počkám.

Příloha 6

Dotazník

Rok narození: 1943

Povolání: elektrotechnik

Nejvyšší dosažené vzdělání: 11-letá stř. škola s maturitou

Tehdejší místo bydliště (malá obec - do 100 ob., větší obec - do 5000 ob., město – do 10 000 ob., velké město – nad 10 000 ob.): velké město – nad 10 000 ob.

Rodina:

1. Kolik máte sourozenců? Měl jsem sestru, zemřela.
2. Na co si nejvíce pamatujete z předškolního dětství v rodině? Návštěvy u babičky a dědy, setkání s bratřenci a sestřenicemi, výlety, Vánoce.
3. Pociťovali jste, že máte něčeho nedostatek? Ne
4. Měli na Vás rodiče čas? Věnovali se vám? Co jste spolu dělali? Tatínek pracoval do pozdních hodin, ale ve volném čase nám vymýšlel různé aktivity a hry. Maminka se nám věnovala stále, byla v domácnosti.
5. Držela vaše rodina pospolu? Čím to bylo? Ano, bylo to normální.

Mateřská škola: nechodil jsem do mateřské školky

6. Pamatujete si nějaké písničky/básničky? Uvedte příklad.
7. Pamatujete si na jídlo v MŠ? Chutnalo vám/ nechutnalo? Jaké?
8. Byla zde učitelka, kterou jste měli rádi/neradi? Proč?
9. Chodili jste rádi/neradi do MŠ? Proč?
10. Spali jste rádi/neradi v MŠ? Proč?

Mé dětství x mých dětí, vnoučat: stejné postřehy jako manželka Milena

11. Když se zamyslíte nad vaší školkou nebo vašich dětí, vidíte v tom rozdíl? V čem?
12. Jsou dnešní učitelé jiní, než co vás učili?
13. Žijí dnešní děti ve větším materiálním dostatku než vy? Čím to je?
14. Liší se jednání dospělého s dítětem od zážitku z vašeho dětství?
15. Liší se to, co s dětmi děláte ve volném čase jako matka nebo babička?

Příloha 7

Dotazník

Rok narození: 1946

Povolání: ekonom

Nejvyšší dosažené vzdělání: vysokoškolské - VŠE

Tehdejší místo bydliště (malá obec - do 100 ob., větší obec - do 5000 ob., město – do 10 000

ob., velké město – nad 10 000 ob.): velké město – nad 10 000 obyvatel

Rodina:

1. Kolik máte sourozenců? 2

2. Na co si nejvíce pamatujete z předškolního dětství v rodině? maminka, tatínek, babička, sestra, bratr, dětské hřiště, kde jsme trávili volný čas v létě, sáňkování na kopci v zimě, letní byt ve Sklenařicích, Ježíšek, Mikuláš

3. Pociťovali jste, že máte něčeho nedostatek? Ne

4. Měli na Vás rodiče čas? Věnovali se vám? Co jste spolu dělali?

Naše rodina bydlela v malém bytě - bydlela s námi i babička (tatínkova maminka).

Všichni na nás měli čas a věnovali se nám takovým přirozeným způsobem.

Maminka i babička s námi byly doma, tatínek chodil z práce večer - rádi jsme poslouchali

jeho vyprávění z práce. S maminkou a babičkou jsme hodně zpívali. Učily nás ruční práce - háčkování, pletení, šití, apod., hráli jsme hry, rádi jsme poslouchali, jaké to bylo, když byla maminka nebo babička malá

5. Držela vaše rodina pospolu? Čím to bylo?

Ano, naše rodina držela pospolu a byla tím hlavním a nejdůležitějším v našem předškolním dětství.

Asi to bylo tím, že tehdy (40. a 50. léta 20. století) to bylo normální a samozřejmé.

Mateřská škola:

Do mateřské školy jsem nechodila, protože maminka a babička byly s námi doma. Ale když

s námi šla maminka nebo babička na procházku a šly jsme kolem MŠ, vždy jsem moc záviděla dětem, které si tam hrály na zahradě. Bylo to pro mne něco, co jsem nepoznala a proto mne to lákalo. Přesto si pamatuji všechny písničky a básničky, které jsem se doma naučila.

6. Pamatujete si nějaké písničky/básničky? Uveďte příklad.

Zpívali jsme hlavně lidové písničky - české, moravské, slovenské, např. Běží liška k Táboru, Pec nám spadla, Já do lesa nepojedu, Tancovala žížala, Holka modrooká, Pod

našima okny, Zelení hájové, Poděbradská brána, Když se ten Talinskej rybník nahání,
Když jsem já ty koně pásal, Okolo Třeboně,

7. Pamatujete si na jídlo v MŠ? Chutnalo vám/ nechutnalo? Jaké?

Když jsem byla malá, tak mi moc nechutnalo maso

8. Byla zde učitelka, kterou jste měli rádi/neradi? Proč?

9. Chodili jste rádi/neradi do MŠ? Proč?

10. Spali jste rádi/neradi v MŠ? Proč?

Mé dětství x mých dětí, vnoučat:

11. Když se zamyslíte nad vaší školkou nebo vašich dětí, vidíte v tom rozdíl? V čem?

Mohu srovnávat školku, kam chodily moje děti se školkou, do které chodil můj vnuk:

Moje děti chodily do stejné školky (jen v odstupe cca 5 let), nicméně je zvláštní, že syn tam nechodil moc s nadšením, dcera naopak ráda.

Doba mezi školkou dětí a vnuka je 30 let a mohu uvést např. rozdíly:

- asi je patrný rozdíl, pokud jde o vybavení
- dnes větší sofistikovanost programu a cílů výuky
- dříve možná více převažovala hra
- dnes je více výuky (angličtina, apod.)
- dříve to byla více školka "mateřská" s důrazem na nahrazení dočasné absence maminky
- teď je to více školka "předškolácká" s důrazem na výuku, soutěživost, výkon

12. Jsou dnešní učitelé jiní, než co vás učili?

Opět srovnávám situaci školky mých dětí a vnuka - myslím, že v podstatě učitelé nejsou moc jiní, jen musí plnit dané cíle, asi se u nich hodnotí více výsledky

13. Žijí dnešní děti ve větším materiálním dostatku než vy? Čím to je?

Ano, žijí ve větším materiálním dostatku ve srovnání s námi.

Je to především tím, že od mého dětství a dnešních dětí uplynulo více než půl století a tak to musí nutně být jiné již jen v důsledku technického a technologického pokroku. V našem dětství měly všechny děti víceméně stejné materiální podmínky, dnes jsou mezi dětmi asi rozdíly.

14. Liší se jednání dospělého s dítětem od zážitku z vašeho dětství?

Zdá se mi, že dnes jsou děti více hýčkané.

15. Liší se to, co s dětmi děláte ve volném čase jako matka nebo babička?

Aktivity s dětmi ve volném čase se moc neliší (hra, četba, pobyt venku, sport, kultura).

Liší se formou a obsahem jen v závislosti na technických a technologických podmínkách, které jsou v současné době nesrovnatelné, s tím, co bylo kdysi.

Příloha 8

Dotazník

Rok narození: 1949
Povolání: vysokoškolský učitel
Nejvyšší dosažené vzdělání: vysokoškolské
Tehdejší místo bydliště : velké město

Rodina:

1. Kolik máte sourozenců? Jednu sestru
2. Na co si nejvíce pamatujete z předškolního dětství v rodině? Babičku, hry s ní, povídání o světě, zpívání, lásku
3. Pociťovali jste, že máte něčeho nedostatek? Ne, ale kousek šunky či pomeranč byla velká vzácnost, pouze 3x do roka
4. Měli na Vás rodiče čas? Věnovali se vám? Co jste spolu dělali? ano, výlety, procházky, hry, společné prázdniny na horách
5. Držela vaše rodina pospolu? Čím to bylo? Ano, rodiče se měli rádi, ale i celkové společenské ovzduší – strach 50. let – nahrával tomu, aby lidé více drželi pospolu.

Mateřská škola:

6. Pamatujete si nějaké písničky/básničky? Uvedte příklad. Ano, ruskou – do MŠ jsem chodila 1952 – 1955. Ur aura ura, bajci pješnu pájut, čerez rečku Volgu na koníku plávut.
7. Pamatujete si na jídlo v MŠ? Chutnalo vám/ nechutnalo? Jaké? Ano, málo jsem jedla, byla jsem poslední, jídlo mi nechutnalo a musela jsem i víc než hodinu sedět u stolečku, pokud to nedojím. Končilo to pláčem a odporem kvůli tomu chodit do MŠ.
8. Byla zde učitelka, kterou jste měli rádi/nerádi? Proč? Rádi – p. ředit. Batušková, zpívala s námi, tančila a hrála si. Nerada – p. uč. Kyslinková – nutila mne jíst.
9. Chodili jste rádi/nerádi do MŠ? Proč? Nerada – kvůli jídlu a také jsem chtěla být doma s babičkou a sestrou, ne ve vyhnanství MŠ.

10. Spali jste rádi/neradi v MŠ? Proč?
nospala.

Nikdy jsem tam

Mé dětství x mých dětí, vnoučat:

11. Když se zamyslíte nad vaší školkou nebo vašich dětí, vidíte v tom rozdíl? V čem?
Vidím , mé děti – 70. léta , MŠ se příliš nelišila od té, kterou jsme prošli

my.

Vnoučata - jsou vedena mnohem volněji a demokratičtěji, direktivní

v MŠ

ustoupilo.

12. Jsou dnešní učitelé jiní, než co vás učili?

Jsou,

nás učili v MŠ většinou nekvalifikované učitelky, které práci

podřizovaly politickým trendům.

13. Žijí dnešní děti ve větším materiálním dostatku než vy? Čím to je?

Samozřejmě, protože celá společnost žije na mnohem vyšší materiální

úrovni

než my, pováleční generace.

14. Liší se jednání dospělého s dítětem od zážitku z vašeho dětství?

Ano, direktiva dnes ustoupila diskusi s vysvětlování tak, aby přesvědčené

dítě

dobrovolně konalo nezbytné věci. Ne vždy je však diskuse potřebná,

někdy je

také potřeba okamžitého rozhodnutí dospělého.

15. Liší se to, co s dětmi děláte ve volném čase jako matka nebo babička?

Ano, jako matka jsem vychovávala, měla jsem odpovědnost, organizovala

celou

rodinu – tedy méně času , byla jsem na své děti mnohem přísnější.

S vnoučaty

mám mnohem větší trpělivost, děláme si vzájemně radost a

děláme

většinou jen to, co všichni chceme, ne to, co musíme v běžném

provozu.

Nemám za ně tak velkou výchovnou odpovědnost, ale taky

reflektuji,

kritické postoje vlastních dětí k mé výchově a navíc jsem již ve

zralé

životní fázi, kdy je člověk mnohem víc tolerantnější a ze svých

výchovných chyb poučen. Takže děláme vše pro to, aby měla vnoučata na

dědečky

pěkné vzpomínky.

Příloha 9

Dotazník

Rok narození: 1954

Povolání: důchodkyně

Nejvyšší dosažené vzdělání: střední - SEŠ

Tehdejší místo bydliště (malá obec, větší obec, město, velké město): menší obec

Rodina:

1. Kolik máte sourozenců? 2

2. Na co si nejvíce pamatujete z předškolního dětství v rodině?

V domě o třech místnostech nás žilo 7. Rodiče, babička s dědou a my 3 děti. Na nic mimořádného si nevzpomínám, připadalo mi normální, že žiju v tak velké rodině, kde se nám průběžně všichni věnovali a cítili jsme se v bezpečí.

3. Pociťovali jste, že máte něčeho nedostatek?

Nedostatek jsem nepociťovala, v té době na tom byli všichni přibližně stejně. Snad jen proto, že jsme byli 3 sourozenci, museli jsme být trochu skromnější než někteří naši vrstevníci.

4. Měli na vás rodiče čas? Věnovali se vám? Co jste spolu dělali?

Vzhledem k tomu, že byla s námi maminka doma až do té doby, než jsem šla do první třídy, věnovala se hlavně nám. V naší rodině se hodně zpívalo, děda byl muzikant a on i rodiče nás vedli k hudbě. To nám vydrželo až do dospělosti. Děda byl též dobrý vypravěč, kterého jsme s nadšením poslouchali. V mládí jezdil jako muzikant s cirkusem po celém světě a měl spoustu zážitků. Protože jsme žili na vesnici, měli jsme zahradu, trávili jsme hodně času v přírodě a hráli jsme různé hry.

5. Držela vaše rodina pospolu? Čím to bylo?

Rodina držela za každých okolností při sobě. To nám bylo vštěpováno od malička a též nám to vydrželo až do dospělosti. Neměli jsme televizi ani jiné vymoženosti dnešní doby, tak jsme komunikovali hlavně mezi sebou, což je velmi důležité.

Mateřská škola:

6. - 10. Vzhledem k tomu, že s námi byla maminka doma, byla jsem ve školce snad jen několikrát a nezanechalo to ve mě žádné vzpomínky - asi to pro mě nebylo důležité.

Mé dětství x mých dětí, vnoučat:

11. Když se zamyslíte nad vaší školkou nebo vašich dětí, vidíte v tom rozdíl? V čem?

Mohu porovnávat trochu školku mých dětí a vnoučat. Moje děti mohly chodit do školky již od 2 let života - to byla tzv. jeslová třída. Dnes mají maminky možnost být doma s dětmi déle, je to určitě pro ně lepší. Dnešní děti mají ve školce určitě více her a zajímavějších, myslím, že se i více připravují na školní docházku.

12. Jsou dnešní učitelé jiní, než co vás učili?

Jiná je hlavně celá dnešní společnost. Učitel ve škole, kam jsem chodila, byl autorita, měl více pravomocí, nebyl zavalen haldami formulářů a měl víc času na to věnovat se svému poslání. Co řekl učitel, bylo pro nás svaté. Jáci jsou dnešní učitelé, nedokáží posoudit, určitě mají jiné osnovy, musejí dodržovat jiná pravidla než ti z mého mládí. Myslím, že to mají těžší.

13. Žijí dnešní děti ve větším materiálním dostatku než vy? Čím to je?

Ano, žijí. Řekla bych, že spíše v nadbytku. Je to hlavně tím, že je trh zaplaven spoustou lákadel pro děti a když nemají to,

co jejich vrstevníci, připadají si mezi nimi méněcenné. Když jsem měla jako dítě 2 panenky, vážila jsem si jich mnohem více

než dnes moje vnučata dvaceti plyšáků, třiceti autíček, deseti barbín a tak bych mohla pokračovat. Počítače a chytré mobily

je odvádějí od reálné komunikace. Ale pokrok nelze zastavit a srovnávání asi není úplně na místě. Počítač i chytrý telefon

mám jako důchodkyně i já :-)

14. Liší se jednání dospělého s dítětem od zážitku z vašeho dětství?

Moji rodiče byli přísnější, asi i důslednější a mohli jsme si toho k nim dovolit mnohem méně než moje děti nebo vnučata.

15. Liší se to, co s dětmi děláte ve volném čase jako matka nebo babička?

Vzhledem k tomu, že jsem v důchodu, mám na vnučata více času. Když jsem s nimi, snažím se je vést k tomu, k čemu mě vedli rodiče i prarodiče. O to jsem se snažila i se svými dětmi, i když jsem jako zaměstnaná žena na ně tolik času neměla.

Příloha 10

Dotazník

Rok narození: 1976
Povolání: PRODAVÁČKA
Nejvyšší dosažené vzdělání: ODBORNÉ STŘEDNÍ
Tehdejší místo bydliště (malá obec, větší obec, město, velké město):

Rodina:

1. Kolik máte sourozenců?
2. Na co si nejvíce pamatujete z předškolního dětství v rodině?
3. Pociťovali jste, že máte něčeho nedostatek?
4. Měli na Vás rodiče čas? Věnovali se vám? Co jste spolu dělali?
5. Držela vaše rodina pospolu? Čím to bylo?

Mateřská škola:

6. Pamatujete si nějaké písničky/básničky?
7. Pamatujete si na jídlo v MŠ?
8. Byla zde učitelka, kterou jste měli rádi/neradi? Proč?
9. Chodili jste rádi/neradi do MŠ? Proč?
10. Spali jste rádi/neradi v MŠ? Proč?

Mé dětství x mých dětí, vnoučat:

11. Když se zamyslíte nad vaší školkou nebo vašich dětí, vidíte v tom rozdíl? V čem?
12. Jsou dnešní učitelé jiní, než co vás učili?
13. Žijí dnešní děti ve větším materiálním dostatku než vy? Čím to je?
14. Liší se jednání dospělého s dítětem od zážitku z vašeho dětství?
15. Čím se liší čas trávený s vašimi dětmi a vašimi vnoučaty?

1. JEDNOHO
2. NEVÍM, JAK SI JE PAMATUJI, JAK BYL ČAS. BYL TO ČAS, KDIŽ JSEM PRACOVALA A JÁ SE NEVÍM.
3. NE
4. JÁ SI NA MĚ MĚLI ČAS BABIČKA S DĚDOU.
5. ANO, DOČASU MAMINKA UVEDLA DOMÁCNOST. SCHÁZELI JSME SE KAŽDÝ VÍKEND.
6. ANO. TY JSEM TAK UČILA SVÉ DĚTI.
7. PAMATUJI SI JAK NÁS NUTILI VŠECHNO SNIŠT A JÁ ČASTO JĀA S PANOU POUČOU DOMŮ.
8. MĚLA JSEM TAM JEJINU ODBĚRENOU PANÍ UČITELKU. VZALA SI MĚ I DOČASU NA PRAŽSKÝNIN.
9. CHODILA JSEM DÁDĀ. BYLA TAM VELIKÁ BAHADA, KDE JSME SI LYHDALI.
10. VŠ NEVÍM PROČ, ALE SPALIA JSEM TAK NEVĀDA.
11. MYSLÍM, ŽE MÝ JSME MĚLI VÍČ VOLNOSTI.
12. MYSLÍM, ŽE KAŽDÝ ČLOVĚK JE JINÝ. TĚĀ JAKO DĀVĀE BĀLEJÍ NA PŘÍSTUP.
13. MYSLÍM, ŽE SE PROHURJÍ RODILY MEZI DĚTI. POUZE TĀHO JSME JSOU MAJETNÍ RODIČE.
14. DĚTI SI HOVOU DOVOLIT DĀVĀE VÍČ, NEŽ JSME SI MOHLI DOVOLIT MÝ.
15. S MÝMI DĚTI JSME SE CHÁŠILA TRĀVIT VŠECHEN VOLNÝ ČAS, S VNOUČEM JSME MĀLO, TAK HO TRĀVIM DOBĀRĀNÍ.

Příloha 11

Předvýzkum

Dotazník

Rok narození: 1981
Povolání: Učitel
Nejvyšší dosažené vzdělání: Vyšší odborné
Tehdejší místo bydliště (malá obec, větší obec, město, velké město): Velké město

Rodina: ^{do 100} ~~1000~~ ^{do 1000} ~~1000~~ ^{do 10 000} ~~10 000~~ ^{nad 10 000}

1. Kolik máte sourozenců? 1
2. Na co si nejvíce pamatujete z předškolního dětství v rodině? Na babičku.
3. Pociťovali jste, že máte něčeho nedostatek? Ne
4. Měli na Vás rodiče čas? Věnovali se vám? Co jste spolu dělali? Neměli čas. Byl jsem s babičkou. Hodně jsme spolu
5. Držela vaše rodina pospolu? Čím to bylo? Nedržela. Špatné vztahy v rodině. Zpívali.

Mateřská škola:

6. Pamatujete si nějaké písničky/básničky? Ne
7. Pamatujete si na jídlo v MŠ? Ne
8. Byla zde učitelka, kterou jste měli rádi/neradi? Proč? Ne. Na učitelky si nepamatuji.
9. Chodili jste rádi/neradi do MŠ? Proč? Nevad. Neměl jsem jezdit na dopravním
10. Spali jste rádi/neradi v MŠ? Proč? Nevad. Museli jsme povinně chodit pěšky.
spát všichni.

Mé dětství x mých dětí, vnučat:

11. Když se zamyslíte nad vaší školkou nebo vašich dětí, vidíte v tom rozdíl? V čem?
12. Jsou dnešní učitelé jiní, než co vás učili?
13. Žijí dnešní děti ve větším materiálním dostatku než vy? Čím to je?
14. Liší se jednání dospělého s dítětem od zážitku z vašeho dětství?
15. Čím se liší čas trávený s vašimi dětmi a vašimi vnučaty?

11. ANO. DNEŠ SE MNOHEM VÍCE KOMUNIKUJE S RODIČI O JEJICH DĚTECH.
Je individuálnější přístup k dětem.
Děti chodí na více akcí. Používá se mnohem více
vzdělávacích systémů (Alternativní).

12. NE. Jsou výrazně mladší a akčnější.

13. ANO. Nežijí v komunismu!!!

14. ANO. Přístup rodičů k dětem je mnohem více volnější.
Nechává tak dětem prostor na vlastní sebercalizaci.
Ale je to značně individuální. Někteří rodiče
si pletou volnou výchovu za nevýchovu.

15. Dospělí se věnují svým dětem více, protože vzájemně strávený čas je pro ně vzácnější než v minulosti.